

RÉVÉSZ EMESE

A „MAGYAR RÉGÉSZETI FESTÉSZET ÚTTÖRŐJE”: VIZKELETY BÉLA (1825–1864)

AZ ILLUSZTRÁTOR FESTŐ

A sajtó számára dolgozó rajzolók többsége számára a folyóiratok pusztán megélhetési forrást jelentettek, művészpályájuk indulását segítő kitérőt. A hazai művészvilág első „sajtómunkásaként” Jankó Jánost szokás felemlíteni, aki jórészt zsánerképei és karikatúrái révén sodródott a zsmnaliszta világba. Őt megelőzően azonban már magába szippantott egy életművet a tömegkultúra sebesen uralomra jutó univerzuma: Vizkelety Béla nevét az utókor szinte kizárólag a képesújságoknak köszönhetően ismerheti. Életműve „elmerülése” azért is különös, mert alkotásai nagyrészt a történelmi kompozíciók megbecsült műfajához kötődtek. Mára mégsem tudunk bizonyosan egyetlen olajfestményt sem kötni nevéhez, munkái kizárólag grafikai sokszorosításban maradtak fenn, ami az utókor szemében végzetesen devalválta és az efemer, alkalmi művészet körébe utalta munkásságát. Holott korai, 1864-ben bekövetkezett halála idején Vizkelety egyike volt az ország legismertebb történelmi festőinek. *Az Ország*

Vizkelety Béla: Vácvara hajdan. Fametszet. Hazánk és a Külföld, I, 1865/5, január 29., 73

Tükrében megjelent nekrológiában Szokoly Viktor az eszmélő nemzeti festészet súlyos veszteségként értékelte annak halálát, akinek művei „ezer meg ezer példányban terjedtek szét a testvér hazában, úgy hogy alig van az országban falu, a hol e képeket ne lehetne látni. Hogy mily hatása volt e képeknek a közérzületre, 1860 előtti lapjaink mutatják, melyekben az ítéset elismerőleg szólt azokról, s hol költők lelkesítő dalokat írtak azon eszmék fölött, miket a festész vásznára tett.”¹

Egykori megbecsülését mi sem jelezte jobban, mint hogy *Az Ország Tükre* mellett a Képzőművészeti Társulat évkönyve adott helyet nekrológiának.² Ezt követően csupán szűkebb pártirája, a Délvidék tartotta számon egykor országosan ünnevelt szülöttjét.³ Vizkelety családi hátterére, pályakezdésére vonatkozó legrészletesebb adataink bátyja, a festészetben szintén jártas Vizkelety Imre jóvoltából ismeretesek, aki a társulati évkönyvben idézte fel testvére alakját. Vizkelety Béla, öt fűtestvér legifjabb tagjaként 1825. november 24-én született Új-Aradon. A nagy család viszonylagos jólétét és társadalmi megbecsülését az apa, Vizkelety Ignác személye biztosította, aki legkisebb fia születésekor már főszolgabíró volt. A Vizkeletyek nagy múltú famíliaként tartották számon magukat, őseiket az Anjou-királyok korára vezették vissza. Ez a családi tradíció minden bizonnyal szerepet játszott Vizkelety Béla történeti érzékenységének kialakulásában. A testvérek művészi hajlamukat édesanyjuktól örökölték: Gusztáv a faragásban, Ignác a kőmetszésben mutatkozott tehetségesnek. Ám Béla mellett egyedül Imre bátyja előtt nyílt meg a művészi siker lehetősége: 1841-től rövid ideig a bécsi akadémián tökéletesítette rajztudását, noha később családja eltartása végett hivatali állást vállalt, jövedelmét portrék festésével egészítette ki.⁴ Vizkelety Béla elemi iskoláit szülővárosában és Pesten végezte, majd Temesváron bölcsészeti és jogtudományi tanulmányokat folytatott. A festészetrel is itt kezdett el komolyabban foglalkozni, apja halála után rajztanításból tartotta fenn magát. Vélhetően Imre bátyja irányításával sajátította el az olajfestés technikáját, egyik első olajfestésű munkája Wesselényi Miklós báró arcképe volt.

Történeti érdeklődése már korán megmutatkozott, 16 évesen rajzolt, Gorove István követté választása című, sokalakos kompozíciója általános feltűnést keltett a városban. A nemzeti história hőseivel főleg Jósika Sámuel regényei révén ismerkedett meg, amelyek ihletésére történeti illusztrációkat készített. Mivel a szabadságharcban nemzetörként vett részt, a világsi bukás után hónapokig Imre bátyja bújtatta. A kényszerű tétlenség hónapjait festői technikájának tökéletesítésére használta fel, valamint ekkor kezdett a magyar történelmi várak megörökítésébe. 1850-ben Aradra, majd bátyját követve, Lugosra költözött. Itt kapta első megrendelését olajfestésű történelmi kompozícióra.⁵ E sikeresen teljesített megbízás bizonyára megerősítette elhatározásában, hogy festői pályára lép.

Miután 1855 végén Pestre érkezett, a portrék mellett már oltárképekre és történelmi tárgyú jelenetekre is kapott felkéréseket. Bátyja értesülései szerint néhány hónap múltán Bécsbe ment, ahol az akadémián folytatta művészi tanulmányait.⁶ A császárvárosban töltött idejét Vizkelety a képtárak látogatása mellett történeti forráskutatásokra használta fel, tökéletesítve kosztüm- és fegyvertörténeti ismereteit. Az esztendő végén már a Pesti Műegylet tárlatán is megjelent néhány műve, köztük két tanulmányfeje és egy zsánerjelenete, 1857 januárjában pedig „Kenyérmezői csata” című kompozíciójával történelmi festőként is bemutatkozott a fővárosi közönség előtt.⁷ A magyarok győztes csatáját megidéző műve már a közismert író és szerkesztő, Vahot Imre szorgalmazására készült.⁸ Monumentális igényű, egyszerre sodró lendületű és lenyűgözően részletgazdag csataképe a kritikusok körében is elismerést aratott.

Vizkelety Béla: A pesti Duna-part 1800-ban. Fametszet. *Hazánk és a Külföld*, I, 1865/7, február 12., 100.

Talán e sikere is közre játszott abban, hogy a korszak egyik legnépszerűbb történelmi elbeszélője, a regényes históriáiról ismert Remellay Gusztáv 1857-ben Vizkelety Bélával rajzoltatott két illusztrációt török korban játszódó románjához.⁹ Országos hírnévre azonban talán sosem tett volna szert Vahot Imre nélkül, aki a *Napkelet* szerkesztőjeként évekig megrendelésekkel látta el a pályakezdő művészt. Vahot korszerű nemzeti sajtóról alkotott elképzelésében nagy szerepet kapott az illusztráció és azon keresztül a magyar művészet pártolása. Konceptióját legteljesebben a *Napkelet*-ben (1857–1862) valósíthatta meg, amiben nem kis része volt munkatársának, Vizkelety Bélának, aki 1862-ben már a lap kiadó tulajdonosává lépett elő. 1857 és 1862 között a festő nyolc históriai kompozícióját küldte szét előfizetőinek a folyóirat. A nagyméretű, Bécsben nyomtatott litografált műlapok zömmel a magyar múlt legfényesebb korszakához, a Hunyadiak uralmához és az erdélyi fejedelmek korához kötődtek. Bennük szerencsésen találkozott Vahot pozitív történelemszemlélete Vizkelety részleteiben hiteles, ám minden drámaiságot nélkülöző, derűs múltképpel. A jó minőségű sokszorosításnak köszönhetően a *Napkelet* „Történelmi Képcsarnokának” kompozíciói országos ismertségre tettek szert. A Hunyadiház diadalát Kovács Mihály is lemásolta, a Mátyás az igazságos címen ismert kompozíciónak pedig több olajfestésű kópiája ismert. Ez utóbbi jelenet – a popularizálódás kétségtelen jeleként – óráképként is forgalomba került.¹⁰

Vahot már korábban is sikeresen hasznosította kulturális befolyását, társasági kapcsolatait ifjú tehetségek istápolására. Petőfi Sándor mellett talán legsikeresebb „felfedezettje” Vizkelety

Vizkelety Béla: *Dalidó és palotás magyar tánc az erdélyi fejedelmek udvarában, 1858.*
Kőrajz. A Napkelet 1858. I. félévi műlapja. MNG, ltsz.: G 73.128

volt, akinek nevét a kor minden újszerű technikai eszközére kiterjedő hírveréssel népszerűsítette. Legsikerültebb történeti tárgyú litográfiáit a Pesti Műegylet tárlatain mutatta be, egyszerre reklámozva saját lapját és a tervező művész személyét. Folyóiratában tudatosan építette „vezető művésze” arculatát, rendszeresen beszámolt Vizkelety készülő munkáiról, utazásairól, elkészült műlapjait kimerítően elemezte, bőségesen méltatva művészi erőit. Vahot közbenjárására Esterházy Pál és gróf Pálffy Pál vállalta az ifjú festő külföldi tanulmányútjának fedezését. Kulini Nagy Benő, a folyóirat irodalmi mecénása pedig felajánlotta, hogy az utazás költségeit állva magával viszi Vizkeletyt Itáliába.¹¹ 1858-ban a *Napkelet* közölte a művész arcképét, majd a Hunyadiház diadala sikerét követően Gaal Imre még költeményt is írt a festőhöz.¹²

Vizkelety változatos karaktereket felvonultató, részletgazdag mesélőkedvvel teli képi világa roppant sikeresnek bizonyult az 1860 körüli évek bizakodó politikai légkörében.¹³ Érthető, hogy a korszak legnépszerűbb illusztrált női lapja, a *Családi Kör* is munkatársai közé csábította, így 1860-tól haláláig dolgozott Kánya Emília folyóiratának. A nemzeti múlt hősnőinek életéből merített jeleneteit a lap többnyire igényes kivitelű jutalomképek formájában küldte szét előfizetői között. Népszerűségét jelezte, hogy Vizkelety 1860-ban már egyszerre hat képes folyóiratnak dolgozott. A *Napkelet* és a *Családi Kör* mellett a *Budapesti Képes Lap*, a *Nefejejts* és a *Népújsga* számára rajzolt történelmi jeleneteket, 1862-ben pedig Remellay Gusztáv történeti elbeszéléseit illusztrálta *Az Ország Tükrében*.

Az 1860-as évek az útkeresés ideje volt számára. Ez idő tájt mind közelebb került a színpad világához, viselettörténeti ismereteinek híre ment és mind több felkérést kapott színpadi jelmezek, díszletek tervezésére. Mindeközben a fényképezéssel is megpróbálkozott: 1862 végén arról szölk a híradások, hogy fotográfiai műtermet nyitott.¹⁴ Korai halála azonban

Vizkelety Béla – Rohn Alajos: Magyar Dalidó 1860-ban, 1860.
A Napkelet 1860. évi műlapja Kőrajz. BTM FK, ltsz.: 1107

megakadályozta új irányú, színházi, fényképészeti kísérleteinek kibontakozását. Bátyja, Vizkelety Imre jóvoltából a Társulathoz került művészeti hagyatéka, így viselettörténeti munkái és művészeti szakkönyvtára.¹⁵

MOTÍVUMGYŰJTÉS: VÁZLATKÖNYVEK

Fennmaradt vázlatkönyvei nemcsak Vizkelety művészetének, de a korszak magyar művészetének is figyelemreméltó forrásai, minthogy a több száz rajz hűségesen tükrözi a historizmus alkotói gondolkodását. Legkorábbi vázlatkönyve több mint kétszáz, 1841 és 1855 között készült skiccet tartalmaz.¹⁶ Egy részük a pályakezdő művész motívumgyűjtése, más részük már a szabadságharc és az azt követő bujdosó aradi időszakhoz kötődő eseményábrázolás valamint életkép. Korai viselettörténeti érdeklődése bizonyosságaként akad köztük metszetsmásolat a *Pesti Divatlap* és a *Honderű* nemzeti divatképei nyomán.¹⁷ Számos egyéb viselettörténeti részlettanulmány mellett műemléki érdeklődését jelzi, hogy rajzokat készített a középkori ócsai templomról (alaprajz, szentély, északi és déli oldalnézet – 3.), egy régi metszet nyomán Szigetvárról és a Mátyás kori váci várról, valamint tájrajzokat Mehádiáról. Számos történeti kompozíció vázlata is megjelenik lapjain, némelyik részletesen kidolgozott formában, mint Martinuzzi meggyilkolása, Zrínyi esküje vagy a börtönben búcsúzódó Zrínyi és Frangepán alakja. A Zrínyi-jelenet vázát később a *Nefelejts* számára készített kompozícióján is felhasználja. Látásmódját ugyanakkor egyfajta realizmus is jellemzi, ami életképein és a jelen eseményeit rögzítő képi riportázsain egyaránt tetten érhető. Honvédként Vizkelety

saját élményeit rögzítette a sebesült és elesett honvédek rajzában éppúgy, mint az angyalkúti csatában elesettekért tartott gyászünnep jelenetén. Más rajzai a bukott szabadságharc és az azt követő megtorlás személyes képi benyomásainak rögzítése, mint a világosi fegyverletétel közben magát föbe lövő lovashuszar, az utcai lépcsőn pihenő, megbilincsel, utcaseprő rab és örzőjének kettőse. Eseményábrázolásainak többsége szülőföldjéhez, Arad és környékéhez kötődik, mint a március 15-e megünneplése Aradon 1849-ben vagy egy aradi városi összetűzés képe. Utóbbiak jól jelzik, hogy pályája kezdetén a történeti adatgyűjtés mellett a jelen eseményeinek képi rögzítése is foglalkoztatta. Eseményképei többsége a részt vevő szemtanú emlékeinek feldolgozása, s mint ilyenek közeli rokonságban állnak a sajtóban a század derekán mind nagyobb teret hódító képi riportázs műfajával.

A Magyar Nemzeti Galériában őrzött további öt, 1852 és 1863 között használt vázlatkönyvei hasonló gazdagságban tartalmazzák Vizkelety előtanulmányait.¹⁸ Rajzai között akad akvarellal kivitelezett tájtanulmány a mehádiai és buziási fürdőkről, valamint szülővárosáról, Aradról (3947). Műemléki érdeklődésének jeleként pedig több rajzot készített az esztergomi várról, és akvarell másolatot festett a zsámbéki templom töredékes falképeiről, jegyzetei szerint Ipolyi Arnold számára (3946). Történeti jeleneteinek előkészítéseként alapos történeti portréikonográfiai tanulmányokat folytatott, melyeket később részben felhasznált Batizfalvi István 1863-ban kiadott királygalériájának illusztrációihoz.¹⁹ Vázlatai egy részének forrásai a Nádasdy Mauzóleumban fellelhető királyábrázolások (3944), más részük vélhetően főúri ősgalériák portréi nyomán készült. Erre utal egyik vázlatkönyvének feljegyzése, miszerint: „Baro Josika Leo szurdoki kastély ebédlőjében vannak az erdélyi fejedelmek olajba festett arcképei./ Kende Zsigmondnál Mikes Benedek [sic!] a rodostoi levelek írójának igen jó arcképe van.”²⁰ Ugyanebben a kötetben több itáliai reneszánsz mester arcképe is található, egyik alatt a portrék forrását is megjelöli, Giorgio Vasari életrajzgyűjteményének 1568-as kiadásában.²¹ Az előtanulmányok mellett több történeti jelenet kompozíciós vázlatát tartalmazzák a vázlatkönyvek, köztük Attila Róma előtt (3947), Vérszerződés (3945) Zrínyi és Frangepán búcsújának jelenetét (3946) vagy a később kivitelezett művek közül a Hunyadiház diadalünnepe (3945) és a Báthori István bevonulása Krakkóba (3944) jelenetét. Színpadi érdeklődésének jeleként vázlatkönyvei megőrizték Egressy Béni szerepeit megörökítő emléklapjának előkészítő vázlatait is (3944). Vázlataiban párhuzamosan így tükröződik a múlt és jelen tárgyszerű megismerésének, leírásának realista szándéka, valamint szereplők és események akadémikus eszköztárral megvalósított heroizálásának, idealizálásának programja.

VISELET- ÉS ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

Nekrológiában Szokoly Viktor a „magyar régészeti festészet úttörőjeként” méltatta Vizkeletyt.²² Találó megfogalmazása arra a kiterjedt kutatómunkára utalt, amelyet a festő képei előkészítő háttérmunkájaként a múlt tárgyi világának rekonstruálása érdekében végzett. Vizkelety a múlt tárgyi világához fűződő viszonyát a rekonstrukció, a kompiláció és a beillesztés eljárásai jellemzik. A tárgyi emlékek megismerése, rajzi rögzítése számára sosem önmagában, hanem egy nagyobb és nemesebb cél szolgálatában nyert értelmet. Ebben az értelemben a száraz deskripció csak mintegy előkészítő fázisa a tárgyi tényeket magasabb fokon értelmező, rekonstrukció „tudományos” eljárásának, amelyben újra alakot kap a mára elveszett régvolt

*Vizkelety Béla – Rohn Alajos: Zrínyi esküje, 1860.
Kőrajz. A Nefelejts 1860. II. félévi műlapja. MNM TKCS, ltsz.: 8183*

teljesség állapota. Amint azt viseletképei illusztrálják, az akadémikus elvárásoknak megfelelően harmonikus, tetszetős látványt olykor különféle képi források kompilálása biztosítja. Legfőbb hivatásukat azonban mindezen elemek a mozgalmas, összetett történeti jelenetekbe illesztve töltik be.

Vázlatkönyvei tanúsítják, hogy Vizkelety érdeklődése párhuzamosan terjedt ki a történetileg jelentős hazai várak jelenlegi, tapasztalt állapotára és az azok egykori pompáját bemutató régi képi forrásokra. Legkorábbi, 1855-tel záruló vázlatkönyveinek rajzai között található a szigetvári és a váci vár régi alakjának rajza. Utóbbi Mátyás kori látképét 1853-ban a *Magyarország és Erdély képekben* című honismereti folyóirat közölte. A Kubinyi Ferenc és Vahot Imre szerkesztésében megjelent lap körrajzának felirata az ábrázolás forrásaként a váci egyházmegye („Schematismus”) birtokában álló képet jelölte meg.²³ Vizkelety vélhetően a folyóirat metszete után vázolta fel a vár egyik részletét vázlatkönyvébe.²⁴ Vázlata nyomán halála után jelent meg egy fametszetes látkép a *Hazánk és a Külföld* lapjain.²⁵ A metszet tetszetős elemekkel egészítette ki a vár látképét, a folyóban mosó nővel, lovas staffázs figuráival, tájképi környezetbe helyezve az impozáns épületet.

Érdeklődése párhuzamos volt a hazai honismereti, műemléki mozgalom kibontakozásával, amely váraink jelenlegi állapotának topografikus leírása mellett történelmi kompozíciók díszleteként is mind gyakrabban alkalmazta a várábrázolásokat.²⁶ Az „esztétikai historizálás” jegyében történeti kompozíciói háttérébe Vizkelety rendre a nemzeti múlt dicsőséges időszakait felidéző várak egykori, rekonstruált képét illesztette. Buda várát Schedel krónikájának széles

*Vizkelety Béla – Rohn Alajos: Mátyás király bevonulása a „Szép Ilon” című dalműben, 1862.
BTM FK, ltsz.: 3823*

körben elterjedt ábrázolása nyomán vázolta fel mint a Mátyás, az igazságos háttérben, majd pályája végén a Mátyás és Beatrix bevonulása Budára nagyszabású diadalmenetét a budai vár hatalmat és gazdagságot sugárzó, impozáns építészeti együttese előtt helyezte el. Utóbbi esetében jól nyomon követhető, hogy Vizkelety nem szolgai módon másolta képi forrásait, hanem invenciózus módon bontotta ki belőle nagyszabású látványvilágát: a Schedel-krónika sematikus vonalrajzát plasztikus, részletgazdag látképpé formálta. Az 1857-ben elkészült Hunyadiház diadalának különös aktualitást adott, hogy a törökverő vezér diadalmas hazatérésének háttérébe a vajdahunyadi vár rekonstruált látképe került, a vár ugyanis néhány évvel korábban, 1854-ben égett le.²⁷ Vizkelety más esetekben is igyekezett a történeti jeleneteinek környezetét hiteles metszetek alapján felvázolni, így tett Báthori István bevonulása esetében, ahol Vahot Imre megjegyzése szerint „Krakkó régi eredeti rajza után” dolgozott vagy az ostromlott egri vár látképének megfogalmazásakor.²⁸

Ugyancsak a historizmus történelemszemléletének régészeti rekonstrukciók iránti különös vonzódása érhető tetten Vizkelety „történeti városképein”, így Pest múlt és jövőbeli képeit szembesítette a *Hazánk és a Külföld* 1865-ös képsorozatában. Rekonstrukciója nyomán a város 1800 körüli látképe jelent meg.²⁹ Az egykori falusias környezet ellenpontjaként a lap sokemeletes palotákkal övezett díszes terek látványát vetítette a jövőbe. Utóbbiak a

*Vizkelety Béla: Hunyadiház diadalünnepe.
Ceruza- és tollrajz. Vázlatkönyv, MNG, ltsz.: 1946-3945, 10.*

*Vizkelety Béla – Franz Kollarz: Hunyadiház diadalünnepe, 1857.
Kőrajz. A Napkelet 1857. évi jutalomképe MNM TKCS ltsz.: 4773*

Vizkelety Béla – Franz Kollarz: *A magyar korona népeinek testvéries egyesülése életben és halálban. 1860. Kőrajz. A Budapesti Képes Lap 1860. évi múltlapja. MNM TKCS, ltsz.: 7641*

képeket kísérő szöveg szerint az Al-Dunapart építészeti irodájában kiállított gipszmintában bemutatott rendezési tervek nyomán születtek. Első két rajzán a Kirakodó tér ideálképe látható, északi végében a Magyar Tudományos Akadémia épületével, közepén árnyas fákkal övezett sétányokkal, szökőkúttal, két végében pedig Széchenyi István és „Szalay, Petőfi vagy más nagy hazánkfia szobrával”.³⁰ A folyóirat valamivel később Pest 1720 körüli látképének Vizkelety által komponált látképét is közölte.³¹ Valamennyi fametszet előzménye Vizkelety saját kiadásában megjelent, a főváros történeti látképeit ábrázoló, 1863 körül készült litografált képsorozata volt.³²

Történeti kutatásainak legfőbb iránya azonban a régi fegyverekre és ruházatokra vonatkozott. A Magyar Nemzeti Múzeum történeti tárgyainak gyűjteményéről, valamint 16. századi huszárok viseletéről már 1858-tól a *Napkeletben* is közölt ábrázolást.³³ Ám országos ismertséget viselettörténeti kutatásainak a *Vasárnapi Ujság* biztosított, amelynek lapjain 1860 februárja és 1861 augusztusa között húsz részletben közölte saját rajzaival illusztrált tanulmányait. Cikkei a 15. század végétől a 18. század végéig mutatták be különböző társadalmi osztályok viseletét, valamint a hadi- és női öltözeteket. Bevezető írásában a német nyelvterületen „Kostümkunde” néven ismert, nagy hagyományokkal bíró kutatásokat úgy határozta meg, mint a történeti festészet segédtudományának egyikét: „Érdekes volna tudni azt is, minők voltak régi butoraink, fegyvereink, eszközeink; szükségünk volna arczkép-gyűjteményekre, rendszeres czimertanra, és számtalan más gyűjteményekre, melyeket a történet-festész és

*Vizkelety Béla – Franz Kollarz: Mátyás, az igazságos, 1858.
Napkelet 1858. II. félévi műlapja. MNM TKCS ltsz.: 7640*

műbíró egyáltalában nem nélkülözhet.³⁴ Rámutatott arra is, hogy a viselettörténet a történeti festészet mellett a színházművészet, valamint a nemzeti jelleg kidolgozásán munkálkodó kortárs divattervezők számára is fontos forrás lehet.

Közleményeiben ezt követően rendre megjelölte ábrázolásai képi forrásait, ezzel igazolva képei történeti hitelességét. Használta a hesseni születésű építész-rajzoló, Wilhelm Dilich magyar krónikájának viseletképeit, aki Magyarországra látogató utazóként rögzítette 1600 körül a magyar női, úri és hadi ruházatok megjelenését.³⁵ Forrásai között megemlíti továbbá Bonfini magyar krónikáját, amelynek bizonyára Jost Amman által illusztrált 1581-es kiadásából merítette képi mintáit.³⁶ A viselettörténeti összefoglalások köréből Vizkelety a 16. századi hadi viseletek rekonstrukciójához használta Robert von Spalart két kötetes, rézmetszetekkel illusztrált munkáját, amely az egyiptomiaktól a késő középkorig tekintette át az öltözetek változását.³⁷ A reneszánsz öltözetek képi forrásai között hivatkozik Cesare Vecellio 1590 óta számos újabb kiadást megért, illusztrált divattörténetére.³⁸ A 18. századi viseletek leírásának legfőbb forrása Abraham a Sancta Clara, ágoston rendi prédikátor és író által 1703-ban összeállított, Caspar Luyken rézmetszeteivel gazdagon illusztrált kötete.³⁹ A metszetek előképeit készítő Christoph Weigel, saját korának különféle népei által hordott viseleteit rögzítő rajzai között nyolc kép írja le a magyar nemesek, nemes hölgyek és huszárok viseletét. Ezeket Vizkelety a 18. századi hadi, nemesi és női viseletek ábrázolásához használta fel. Saját kora viselettörténetei közül hivatkozik August von Eye és Jacob von Falke képes,

Vizelely Béla – Canzi Ágoston: V. László eskütétele. 1861. A Családi Kör 1861. évi műlapja.
MNM TKCS, ltzsz.: 2815

kultúrtörténeti összefoglalására, amely „Kunst und Leben der Vorzeit” címen 1858-tól három kötetben jelent meg Nürnbergben.⁴⁰ Történeti arcképeihez a „Nemzeti Múzeumban lévő olajfestmények” között keresett mintákat, de Hieronimus Ortelius hadi krónikájának portrégalériájából is merített.⁴¹ Egyik 16. századi hadi viseletet ábrázoló rajzához felhasználta a siposkarcsai várkastély építtetője, Dereghi Somogyi György 1581-ben állított emlékkövét, amelynek rajzát 1859-ben közölte Ipolyi Arnold a csallóközi műemlékeket bemutató kötete.⁴² Ugyanebben a közleményben jelezte, hogy egy másik, 16. századi hadi viseletét Dobó István egri sírköve után mintázta. A fegyverek és páncélok megformálásának képi forrásaként pedig az Ambrasi gyűjteményt jelölte meg.

Középkori építészeti kutatásai úgyszintén viselettörténeti forrásként szolgáltak számára, 1863-ban Storno Ferenc, Telepy Károly és Maszák Hugó mellett Vizelely Béla is készített tanulmányokat Rómer Flóris által frissen felfedezett veleméri falképek, valamint a turnicei freskók alakjainak öltözetéről.⁴³ A régi magyar viseletek rekonstrukciójához az egykorú képi források mellett a népviseletet is tanulmányozta, vázlatkönyvei több ilyen tárgyú részletrajzot őriznek. Megelőlegezve a népművészet századvégi felértékelését, úgy vélte: „Érdekes adatokat nyujtana a magyar őskori jelmezekre nézve a jelenkori magyar népviseletek szorgalmasabb tanulmányozása, a mennyiben igen sok eredetiség és keleties sajátság, mely minden más népviselektől lényegesen eltér, maradt még fenn népviseletünkben.”⁴⁴ Viselet- és fegyvertörténeti tanulmányainak eredményeit egy nagyobb lélegzetű „magyar jelmeztan” keretében szeretne volna közre adni, hogy kutatásai a képzőművészet mellett a történettudomány,

irodalom és színház területén is hasznosuljanak. Értékes viselettörténeti tanulmányait, halála után fivére a Képzőművészeti Társulatnak adományozta, ám kutatásaiból ma csupán a sajtóban megjelent sorozata, illetve annak utánközlései ismeretesek.⁴⁵

Bizonyára Vizkelety viselettörténeti kutatásai indították arra a Pollak Testvérek kiadóját, hogy Batizfalvi István: Magyar uralkodók és vezérek arcképcsarnokának illusztrálására őt kérjék fel.⁴⁶ A magyar királyok életútjának 59 litográfiával kísért bemutatása igényes és drága kiadványnak tekinthető. Amint azt korábban Rózsa György is kimutatta, Vizkelety figuráinak legfőbb forrásai a Nádasdy Mausoleum rézmetszetei voltak.⁴⁷ A 17. századi metszetsorozat nagy hatással volt a historizmus történelemszemléletére is, egyebek mellett Josef Kriehuber is ezt használta királygalériája mintájaként.⁴⁸ Vizkelety azonban ezúttal is épp olyan szabadon használta mintaképeit, mint történeti viseletképei esetében. Királyképmásai „kreatív átiratok”, amennyiben a Mausoleum metszetei csak ihlető kiindulópontként szolgáltak számára, végleges formájukat egyéb képi források beillesztésével, valamint Vizkelety saját fantáziája, tudása alkalmazása révén nyerték el. Számos esetben megtartotta a Mausoleum figuráinak beállítását és az uralkodók némely attribútumát, de az eredeti részletgazdag, történeti utalásokkal teli háttérét leegyszerűsítette, a viseleteken pedig gyakorta lényegi változtatásokat tett. Az öltözetek, sok esetben pedig a korona formájának megváltoztatása arra utal, hogy a Mausoleum mellett más képi forrásokra is támaszkodott, azokat invenciózus módon illesztette bele újra komponált történeti montázsába. Néhol jelentősen eltért legfőbb előképétől, így Szent István ábrázolásán, ahol a háttérbe monumentális templomépületeket helyezett, avagy III. László alakjánál, akit trónra helyezett csecsemőként jelenített meg. Mivel az 1664-ben kiadott Nádasdy Mausoleum arcképcsarnoka IV. Ferdinánddal véget ér, Vizkelety természetesen saját jelenéig kiegészítette azt, ám az uralkodók sorát V. Ferdinánddal zárta le, az ekkor már másfél évtizede uralkodó Ferenc Józsefet nem emelve be a legitim magyar uralkodók körébe.⁴⁹

TÖRTÉNETI VISELET ÉS NEMZETI DIVAT

Viselettörténeti kutatásait történeti jelenetein közvetlenül hasznosította. A *Napkelet* számára tervezett Dalidó és palotás magyar tánc az erdélyi fejedelmek udvarában című jelenete divatkép és történelmi kép sajátos elegye. Benne viselettörténeti kutatásai szerencsésen találtak az abszolutizmus korának megújult érdeklődésével a nemzeti divat ügye iránt. A történeti jelenetté formált divatkép ötletét a lapolvasó közönség ízlését érzékenyen követő Vahot Imre örömmel támogatta. „Tudva levő dolog, hogy a múlt századok folytán az erdélyi fejedelmek udvarában nemzetiségünk – nem úgy mint a magyar királyokéban – uralkodó szerepet játszott mind köz- mind magán-társadalmi dolgainkban. Erdély aranykorának e fénypontját örökíté meg a művész jelen képében, mely az akkori dalidókban divatozott lassu, szép palotás magyar táncot tünteti fel, a mint ezt Erdély főrangú hölgyei és férfiai méltósággal és bájjal lejtik, vagy inkább körbe sétálják. A deli alakok, a nemzeti öltöny, a cimerekkel és hadi jelvényekkel diszitett lovagterem és butorzat régi antik szabása... megannyi jellemző kiegészítő részei ezen, régi dicsőségünkre elevenen emlékeztető becses képnek” – kommentálta Vahot a *Napkelet* 1858-as évfolyamának első számához mellékelt kőrajzot.⁵⁰ A folyóirat következő számaiban közreadott képmagyarzatok, Jókai egy történeti elbeszélésének részlete (Petki Farkas leányai) és Lisznyai Kálmán költeménye, az abszolutizmus Erdély fénykoráról alkotott ideálképét

cizellálták, felemlítve a lakomák bőségét, a „tösgyökeres palotás magyar tánc” szépségét, a főúri viseletek nemes előkelőségét.⁵¹

Bocskai Papp Lajos februárban megjelent történeti elbeszélése pedig a jelenet konkrét irodalmi és történelmi forrásait is világossá tette: Vízkelety kompozícióján megelevenedő fényes ünnepség voltaképp a török időkben a nemzeti függetlenség hordozójának tekintett Erdély virágkorának utolsó, tragikus fejezetéhez kötődik.⁵² A bál házigazdája a jobb szélén ülő, a töröknek meghódoló, gyenge kezű erdélyi fejedelem, Apafi Mihály, szemközt vele hitvese, Bornemisza Anna társalog egy külföldi követtel. Az előtérben Bánfi Dénes vezeti táncos párját, Béli Pálnét. Őket figyel a szélről Aranka férje, Béli Pál és a fejedelem tanácsosa, Teleki Mihály. Béli Pálné szépségétől megigézett Bánfi Dénes közben megcsókolja az asszonyt. Meggondolatlanságával saját halálos ítéletét írja alá. A féltékeny Béli Pál hamarosan beleegyezését adja vetélytársává lett barátja kivégzéséhez, amit a török porta parancsára Teleki Mihály és Csáki László közreműködésével hajtanak végre. Bánfi Dénes, az erdélyi seregek fővezérének meggyilkolása Erdély függetlenségének megszűnésének nyitánya volt. Az ötvenes években aktuális felhangokkal bíró, de a romantikus szerelmi szálát sem nélkülöző politikai parabola népszerű tárgya volt a korszak történeti elbeszéléseinek. Cserei Mihály, a 17. századi krónikás nyomán Jókai 1851-ben az Erdély aranykorában elevenítette fel a tragikus történetet, majd hatására Szigligeti Ede szomorújátékként állítja színpadra Bánfi és Béli történetét (Béli Pál, 1856).

Vízkelety Béla – Franz Kollarz: Báthori István fejedelem fogadtatása Krakkóba 1576-ban. 1859. Kőrajz. A Napkelet 1859. II. félévi műlapja. MNM TKCS, ltsz.: 7553

Vizkelety Béla – Rohn Alajos: Mátyás király és Beatrix menyegzői bevonulása Budára 1476-ban. 1864. Kőrajz. MNM TKCS, ltsz.: 1628

A viselet az önkényuralom éveiben a politikai tüntetés eszközévé vált, a nők némelyike „gyázmagyart” öltött, a bátrabb férfiak „Kossuth-szakállat” növesztettek. A Bach-rendszer idején tiltották a magyaros viseletet, ezért a bálokon (1857-es jogászbál, 1859, Batthyány Emma grófnő esküvője) sokan tiltakozásként hordták az atillát és más magyaros ruhadarabokat.⁵³ Az önkényuralom éveiben a magyaros ruha viselete tehát demonstratív erővel bírt, felöltése a polgári, nemesi és főúri osztályok körében egyaránt a nemzeti hovatartozás, politikai ellenállás eszközének számított. A korszak képesújságjai versengve küldték olvasóiknak az igényes nemzeti divatképeket. Vahot Imre már Világos utáni első folyóiratában is közölt színes fametszetű „magyaros” divatképeket.⁵⁴ A *Napkelet* indulásakor Barabás Miklóst nyerte meg, aki a folyóirat első éveiben több színvonalas divatkép rajzolója. Első kompozíciója a tárgyalt műhöz hasonlóan báli jelenet volt.⁵⁵ A 16–17. századi erdélyi nemesség öltözetei a 19. században kialakuló nemzeti, történeti viseletek elsődleges forrásai voltak, melyek végleges formájukat a század 60-as éveiben nyerték el.⁵⁶ Kortársai Vizkelety báli jelenetében a nemzeti tárgyú történeti színpadképek mintáját is felismerték: „ez nemcsak első mintájául szolgált a magyar divatképeknek, de egyszersmind útmutatásul arra is, miként kellene nemzeti színházunkban a magyar fejedelmi termek díszítményeit készíteni, hogy azok a visszavarázolt kor ízlése, fényűzése s építészeti modorával megegyezzenek” – összegezte Szokoly Viktor a jelenetkép erényeit.⁵⁷

A történelmi lap aktualizált párdarabja a *Napkelet* 1860. évi mellékleteként látott napvilágot. A szintén Vizkelety által tervezett kőrajz, melynek tárgya egy Magyar dalidó 1860-ban a magyar történeti viseletek korszerű formáját mutatta be. Amellett, hogy felsorolta azon szabók címét, akik a nemzeti öltönyök készítésében jeleskednek, felidézte a nemzeti irodalmat és művészeteket is szolgáló társasági esemény, az országszerte oly népszerű „dalidók” hazafias hangulatát is.⁵⁸

TÖRTÉNETI VISELET A SZÍNPADON

A nemzeti divat ügye mellett viselettörténeti tanulmányait Vizkelety a színpadi jelmezek terén hasznosította. Egressy Gábor 1860 januárjában indult Magyar Színházi Lapjában több alkalommal szorgalmazta a történeti darabok színpadi jelmezeinek korhű megformálását. A lapban közölt jelmezképek esetében megjelölte a ruhák forrásait, egyiknél Johann Nepomuk Geiger történeti jeleneteit, másikonál Mátyóki Ádám egyik portróját.⁵⁹ A főúri kastélyok ősgalériái mellett a történeti viseletek másik lehetséges forrásaként a középkori oltárképeket is megemlíttette. Összességében azonban egy szisztematikus feltáró munkával létrehozott történeti jelmez-mintatár felállítását javasolta. „Azonban a kérdések kérdése mégis az marad, hogy hol van az a szakember, azon történetbuvár és rajzmester egy személyben, a ki arra vállalkoznék, hogy az egyházakat, muzeumokat, családképeket és régi érmek gyűjteményeit, itthon és külföldön, illy tudományos és művészeti célból fölkutassa, s a régi magyar viselet korról korra, egy könnyen áttekinthető képgyűjteményve állítsa szemünk elé?”⁶⁰ A témához hozzá szólva Remellay Gusztáv úgy vélte, egy megfelelő képi mintagyűjtemény létrehozása a Pesti Műegylet feladata lenne: „a Műegyletnek össze kellene írnia azokat a főúri gyűjteményeket ahol jelentős történeti arcképek és jelenetek vannak, azokat lefotóztatni és így egy mindenki számára használható mintagyűjteményt hozni létre.”⁶¹

Vizkelety Béla: Egressy mint Hamlet.
Ceruzarajz. Vázlatkönyv,
MNG, ltsz.: 1946-3944, 3

Egressy a feladatra egyedül alkalmasnak Heszlmann Imrét tartotta, aki kényszerű emigrációban volt.⁶² Szavaiból úgy tűnik, nem tudott Vizkelety évek óta folytatott alapos viselettörténeti kutatásairól, pedig ő egyetlen színpadi szerepkép sorozatát éppen Egressy Gáborról készítette. 1858-ban, Bécsben vásárolt vázlatkönyvének nyitólapjait a színész tíz szerepének, öltözetében is hitelesen megformált képei töltötték meg.⁶³ A színész Vizkelety szerepképeivel övezett arcképe azonban csak 1863-ban jelent meg.⁶⁴

A *Vasárnapi Ujság* egy hónappal azt követően kezdte meg Vizkelety történeti viseletképeinek közlését, hogy Egressy Gábor felpanaszolta az átfogó történeti viseletgyűjtemény hiányát. Viselettörténeti kutatásainak színpadi alkalmazására első ízben 1860-ban került sor. A *Nefelejts* című folyóirat Vizkeletyt kérte fel ugyanis arra, hogy az 1860 tavaszán a Nemzeti Színházban főrangúak által színre vitt, történeti tárgyú élőkép nyomán reprezentatív kompozíciót rajzoljon. Színpadi élőkép, történelmi kompozíció, történeti jelmez és csoportportré képi műfajainak sajátos ötvözeteként jött létre a Zrínyi esküje, amelyet a *Nefelejts* 1861. évi jutalomképeként küldött szét előfizetői között.

A nevezetes előadásra 1860 április 3-án és

4-én került sor a Nemzeti Színházban.⁶⁵ A hatalmas érdeklődés mellett megrendezett előadása bevételeit a részt vevők a rossz termés miatt éhínség sújtotta horvátok megsegítésére, valamint a színház nyugdíjalapja számára ajánlották fel. Mindez a hazai arisztokrácia páratlan összefogása révén valósult meg, Károlyi Ede gróf felhívására a jótékonyági akcióhoz csatlakoztak többek között a Zichy, Podmaniczky, Festetich, Orczy és Andrássy családok tagjai. Jókai szavalata, népdalok, felolvasások és Nákó Kálmánné cigányzenészek által kísért előadása után a főúri társaság két élőképet mutatott be a szigetvári vár 1566-os ostromából.⁶⁶ A Barabás Miklós által tervezett jeleneteket Jókai Mór felolvasása kísérte, aki a Zrínyiászból idézte fel az odavágó passzusokat.⁶⁷ Az elsőként bemutatott élőkép az ostrom egy ritkábban ábrázolt epizódját elevenítette meg, mikor Zrínyi visszautasította Szolimán elé járuló török követeknek felszólítását a vár átadására. A Szigetvári veszedelem hatodik énekében szereplő jelenetben Demirhám bölcs szavaira és Halul bég fennhéjázó fenyegetésére Zrínyi Miklós bátran megtagadja a vár önkéntes feladását. Sokkal ismertebb volt az ezt követő színpadkép tárgya, amelyben a szigetvári hős a vár halálíg tartó védelmére esketi föl katonáit.

Az előadásra meglehetősen feszült belpolitikai légkörben került sor. Miután 1859 augusztusában az osztrák főhatalom felmentette Bach belügyminisztert és Kempen rendőrminisztert, a közhangulatot a gyökeres változások reménye jellemezte. Zrínyi Miklós mint a heroikus nemzeti ellenállás jelképe különös jelentőséget kapott ebben az időszakban. A *Vasárnapi Ujság* januártól folytatásokban adta közre Pauler Gyula történeti értekezését, mely Zrínyi Miklós, a szigetvári hős életútját mutatta be.⁶⁸ Az előadás előtt egy héttel a Nemzeti Színház mutatta be Jókai Mór történeti drámáját, a Szigetvári vértanúkat, amelyben hangsúlyos helyet kapott az eskü jelenete.⁶⁹ Februárban Schossel András állította ki nagy méretű szoborcsoportját (Zrínyi halála Juranics karjaiban) a Pesti Műegylet tárlatán.

A jótékonyági előadás második napja egybe esett az első, szétvert, március 15.-i pesti tüntetés rendőrségi sortüzének egyetemista áldozata, Forinyák Géza temetésével. A több ezres tömegtüntetéssé dagadt temetési menet éppúgy nagyszabású Habsburg-ellenes demonstrációvá vált, mint a jótékony cél ürügyén megrendezett színházi előadás, amelynek fináléjában elhangzott Zrínyi Miklós hazafias szövege. Jókai Mór, az előadás egyik szereplőjeként élte meg a forró hangulatú eseményeket.⁷⁰ Visszaemlékezéseiben így idézte fel a hazafias tüntetéssé lett produkció zárójelentének, a Zrínyi esküje jelentőségét: „Oh be szép látvány az a kihuzott kard! A magyar közönség már több mint tíz esztendő óta nem látott magyar férfi kezében kihuzott kardot! Kardot, mely az égre emelkedik, s hegyéről a hazaszeretet szikráit látja pattogni, a ki látni tud. Néma volt ez kép és mégis mindent elmondott! Mennyi mindent elmondott! Hogy a magyar főúri rend nem a hatalom baldachinja alatt, hanem a haza oltára körül csoportosul!”⁷¹ A főúri szereplők által színre vitt jelenetek az adott politikai helyzetben a nemzeti összefogás és ellenállás gyűjtő erejű jelképeiként nyertek új értelmet.

A rendkívüli sikert és visszhangot keltett előadások élőképei nyomán elsőként Werfer Károly készített két metszetet.⁷² A szenzációs események üzleti lehetőségeit kiváló érzékkel kihasználó kiadó mindkét bemutatott élőképről kiadott nyomatokat, a litográfiák már az előadás napján megjelentek a műárosok kirakataiban.⁷³ Az eskü jelenetét Werfer lapja, a *Képes Újság* is közölte májusi számában.⁷⁴ Rövid magyarázatában a folyóirat a szigetvári eposz vonatkozó részeit idézte.⁷⁵ A jelzetlen litográfiák rajzolója feltételezhetően azonos a képes folyóirat kiadójával, Werfer Károly Józseffel, aki tanulóévei alatt a kőrajzolás művészetét is elsajátította.⁷⁶

Vizkelety Béla – Eduard Kaiser: A hét magyar vezér megjelenése a pusztaszeri nemzetgyűlésre. 1862. Kőrajz. *A Napkelet* 1862. évi műlapja. MNM TKCS, ltsz.: 10.425

Zrínyi 1566-os hőstettének országszerte ősszel ünnepelték meg évfordulóját, Szigetváron szeptember 7-én díszes emlékünnepeket tartottak. Itt a horvát és szlávön elesettek megsegítésére, ismét élőképként mutatták be főuraink a szigetvári eskü-jelenetet.⁷⁷ Ugyan a *Nefelejts* év elején beharangozott műlapja csak december elején került a lap előfizetőihez és a műárosok kirakataiba, a kőrajz kivitelét általános elismerés övezte. „Nincs díszterem, melynek a kép egyik fő-faldíszéül ne szolgálhatna” – írta a *Családi Kör*.⁷⁸ A kőrajz felirata szerint Rohn Alajos metszetét ismét festmény-élőkép után készítette. Vizkelety ma már lappangó festménye eredeti formájában tehát a pompásan kivitelezett öltözetek színeit is megőrizte. Vizkelety nem csak a figurák plasztikus, anyagszerű megformálásában múlta felül Werfer lapját (amely minden bizonnyal nem az előadott élőkép, hanem Barabás tervei nyomán készült), hanem legfőbb erényét a jelmezek pontos leírása és a résztvevők hű arcásai jelentették. A főrangú szereplőkről Simonyi Antal műtermében készült fotó, ezek alapján formálta meg Rohn és Vizkelety az arcok és jelmezek hiteles és pontos rajzát.⁷⁹ Noha a fellelt források, köztük a kortársak nekrológiái sem nyilatkoznak a jelmezek tervezőjéről, Vizkelety segítő közreműködése gyanítható. Az öltözetekről a *Nefelejts* csak annyit jegyzett meg, hogy azok hiteles kivitelezése végett „Az ősi várkastélyok kincse, ruha és fegyvertárai mind fölkutattatak.”⁸⁰ Az élőképekhez használt, drága jelmezek egy részét mindenestre készítettői a Nemzeti Színház jelmeztárának ajándékozták.

A színészportrék vagy szerepképek helyett Vizkelety igazán a színpadkép műfajában mozgott otthon, itt ugyanis lehetősége volt sok figura bemutatására korhű jelmezben és

díszletek között. A *Napkelet* 1862-es műlapján Vörösmarty Mihály Szép Ilonka című költeményének Mosonyi Mihály által írt operaváltozata nyomán rajzolt színpadképet. Az 1861. december 10-én bemutatott magyar történelmi tárgyú opera népszerűsége eleinte Erkel Bánk bánjával vetekedett. A Mátyás személyével összekapcsolt szerelmi történetről korábban már Orlai Petrich Soma is festett sorozatot, annak nyomán pedig 1860-ban a *Hölgyfutár* adott ki műlapot.⁸¹ 1862-ben Orlai ismét feldolgozta a témát, ezúttal ugyanúgy a találkozás jelenetét, mint Vizkelety. Orlai álló formátumú, kevesebb alakot mozgató kompozícióját a Képzőművészeti Társulat 1862-ben albumlapjának választotta.⁸² Vizkelety Béla ezzel szemben a dalmű bemutatott jelenetét úgy komponálta meg mint egy történelmi képet, a budai vár udvarára bevonuló Mátyás és kíséretének megjelenítése közeli rokona a historizmus festői által oly kedvelt történelmi díszmeneteknek. A műtípusban már több alkalommal is jeleskedett Vizkelety számára a kiválasztott jelenet alkalmat adott korhű jelmezek és építészeti háttér ábrázolására éppúgy, mint a nagy szabású színpadkép bemutatására.

Vizkelety viselettörténelmi ismereteit 1860-tól egyre gyakrabban hasznosította a Nemzeti Színház. 1860 decemberében már arról adott hírt a *Vasárnapi Ujság*, hogy Tóth Kálmán új történelmi darabjának jelmezeit már Vizkelety rajzai nyomán formálták meg.⁸³ Nem sokkal később annak lehetősége is felmerült, hogy a festő-rajzoló a színház állandó jelmeztervezőként alkalmazza.⁸⁴ Bátyja emlékei szerint a színház több alkalommal is tanácsért fordult hozzá: „A magyar nemzeti színház, ha hazai történelmi drámák és dalművek új felszereléséről volt szó, nem egyszer vette igénybe az ő tanácsait, sőt mint illetékes művésznök e tekintetben, gyakran ő kéretett fel az egyes jelmezek mintáinak rajzolására.”⁸⁵ A Szép Ilon megjelenése után nem sokkal, 1862 júniusában a Nemzeti Színházban bemutatott „Sarolta” című történelmi színmű jelmezeit tervezte.⁸⁶ 1863 végén azzal a kéréssel fordult a színházhoz, hogy nevezzék ki díszítményfestőnek, ám korai halála – mint fentebb már említésre került – megakadályozta abban, hogy színházi karrierje kibontakozzon.

Vizkelety Béla: *Árpád*.
Batizfalvi István: *Magyar vezérek és királyok*
arczképcsarnoka. Pollák Testvérek, Pest, 1863.

TÖRTÉNETI KOMPOZÍCIÓK: A HUNYADIAK KORA

Viselettörténeti tanulmányait, régészeti, műemléki kutatásait Vizkelety történeti tárgyú kompozícióin hasznosította. Ezeken, mint egy színpadi élőkép szereplőit vitte színre a tárgyi részleteiben aprólékosan megkomponált, karaktereiben kifejező és felemelő jeleneket. Az általa megteremtett dicsteljes szcénák kiválóan illeszkedtek a rendi-nemesi műltszemlélet idealizáló elvárásaihoz. Festői látásmódja szerencsésen találkozott Vahot Imre programjával, aki a *Napkelet* szerkesztőjeként egész történelmi képsorozatot rendelt tőle.

Vahot ösztönzésére készült első, nagy sikerű kompozíciója 1857-ben, a Hunyadiház diadalünnepe, mely a hunyadiak korának azt a mozzanatát ábrázolja, mikor az 1456 nyarán lezajlott győztes nándorfehérvári csatából hazatérő diadalmas sereget Vajdahunyadvár népe fogadja. Az élen lovagló Hunyadi János, Kapisztrán János és a nagyobbik fiú, Hunyadi László elé Szilágyi Mihály és Szilágyi Erzsébet érkeznek a gyermek Hunyadi Mátyással.

Teleki József 1852-től megjelentetett, a Hunyadiak korát feldolgozó nagy hatású munkája csak közvetett inspirációt nyújthatott Vahot és Vizkelety számára. Annál szorosabban kötődik a jelenet a historizmus kedvelt képzőművészeti témájához, a történelmi múltba helyezett ünnepi

Vizkelety Béla –
Marastoni József:
Tarczay Anna. Kőrrajz.
Családi Kör, 1861/10,
március 10. 153.

Vizkelety Béla –
Marastoni József:
Izabella királyné búcsúja.
Kőrajz. Családi Kör, 1860/4,
november 4., 57.

diadalmenetek sorához.⁸⁷ Témaválasztását bizonyára befolyásolta Weber Henrik négy évvel korábban műegyleti ajándék-műlapként sokszorosított kompozíciójának (Mátyás bevonulása Budára), nagy sikere is.⁸⁸

Vahot eredetileg Barabás Miklóst szándékozott felkérni az „általa tervezett eszme megvalósítására,”⁸⁹ aki az év eleje óta több divatképet és színészi szerepképet is rajzolt a *Napkelet* számára. Miután a történelmi festészetben kevésbé gyakorlott művész elhárította az ajánlatot, Vahot rátalált a pályakezdő Vizkeletyre, aki első jelentős sikerét ez év elején a Pesti Műegylet tárlatán kiállított Kenyérmezői csatával aratta. Vizkelety nagy súlyt helyezett a jelenet részleteinek történelmi hitelességére. Vahot Imre képmagyarázatában lényegesnek tartja kiemelni, hogy a felvonultatott személyiségek arcvonásai korabeli ábrázolások nyomán készültek. Forrásaik közt Teleki József könyvének portréit, Hunyadi Jánosnak a Vigyázó Antal gyűjteményben található arcképét és Szilágyi Erzsébetnek Andrassy György által felfedezett képmását említi.⁹⁰ A szereplők ruházatának történelmi hűségét pedig Vizkelety Béla elmélyült viselettörténelmi stúdiumai garantálták. Mindez a történelmi „részletrealizmus” egy szuggesztív összkép megteremtésének szolgálatában áll. Az eszményítés vágya olykor még a történelmi hitelességet is felülírja. Hunyadi János Nándorfehérvár után ugyanis már nem tért haza, 1456 augusztusában az ostromot követő pestisjárványban a katonai táborban meghalt. Sógora,

Szilágyi Mihály sem lehetett a sereget üdvözlők között, hisz maga is mint a belgrádi erősség várkapitánya vett részt a küzdelemben. E pontatlanságok a mű más elemzőinek is feltűntek: Székely József a festményt üdvözlő levelében megjegyezte, hogy Kapisztrán feltüntetése Hunyadi oldalán szintén történeti tévedés, ám ugyanakkor úgy vélte, a László bukását és Mátyás felemelkedését megjósoló hittérítő ábrázolása jelképi erőre emeli a jelenetet. „Nem történeti, de eszményképnek tekintem” – emelte ki találóan a historizmus történelemszemléletének lényegi vonását a történész-levéltáros.⁹¹ Vahot célja épp e tartalmak képi kiemelése volt, a történeti hitelességet illető kifogásokra írt válaszlevele szerint Hunyadi János mint „a kereszténység és az európai polgárosodás legnagyobb védbajnoka” tűnik fel, a jelenet pedig ily módon „a megtestesült győzelem istenítése (apotheosise).”⁹² E program jegyében „a győztes hadvezér örömtias találkozása szeretteivel nem csupán a nemzet ősi vitézi erényeinek megfogalmazása, de életképi elemei révén az újabbkori, polgárosult családi értékek” kifejezőjévé is válik. „Ez a haláltól nem rettegő, rendületlen vitézségnek, a feláldozó hazafiságnak s így a legszebb férfias erénynek egybeolvadása a szelíd háziassággal, a kedélyes rokoni szeretettel, a családi boldogsággal” – fogalmazta meg képmagyarázatában Vahot.⁹³

Az 1857 novemberétől szétküldött jutalomkép rendkívüli sikert aratott a közönség körében. Debrecenből Kulini Nagy Benő a hónap végén tíz arany pályadíjat tűzött ki „jutalomképünkre vonatkozó legjobb költeményre.”⁹⁴ A december 20-ig beérkezett 18 költői pályamű díjazott darabjait, Lisznayai Kálmán, Szabados János, Dalmady Győző és Thaly Kálmán költeményeit a következő év elején adta közre a folyóirat.⁹⁵ Az ország minden részéből érkező, hálatelt és elragadtatott olvasói levelek tucatjai bizonyították a reprezentatív történelmi kép közönségsikerét. Január végén, tekintettel a nagy érdeklődésre, a Hunyadi-ház diadalünnepéről a kiadó újabb sorozatot készített a bécsi nyomdában.⁹⁶ Hasonlóan a műegyleti műlapokhoz, 1858 januárjában Vahot is kiállította a nagy méretű litográfiát a Pesti Műegylet tárlatán,⁹⁷ amelyet Vizkelety festménye nyomán Franz Kollarz rajzolt kőre.⁹⁸ A méreteiben a műegyleti műlapokat is túlszárnyaló kőrajzot a bécsi Reiffenstein és Rösch intézetben nyomtatták. A jutalomképet sok előfizető bekeretezve, lakásdíszként helyezte el saját terében. „Házainkban valóságos ünnep volt annak felfüggesztése, mert legszebb diszitményül szolgál” – írta az egyik lelkes előfizető.⁹⁹

A Hunyadiak korával Vizkelety ezt követően is több kompozícióján foglalkozott. A Mátyás, az igazságos címen ismert jelenetet először szintén olajban festette meg, majd ennek grafikai változata nyomán készült el 1858 júniusára a *Napkelet* jutalomképeként terjesztett litográfia.¹⁰⁰ Vahot Imre a kőrajz feliratában ezúttal is tervezőként jelent meg, így vélhetően neki tulajdonítható a téma kiválasztása. A műlaphoz mellékelt magyarázatában Vahot Mátyás személyében felrajzolta saját kora polgárosuló középnemességének uralkodói ideálját. Eszerint Mátyás az erős kezű, rendteremtő központi hatalom letéteményese volt, aki „pár év alatt mint egy varázscsapással egészen rendbe hozta a rendetlen hazát, halálos bajából kigyógyítja a beteg nemzetet, sőt csodálatos gyógymódja által oly éppé, erőssé és nagygyá tette azt mint milyen azelőtt még soha nem volt.”¹⁰¹

Hatalmát nem születési előjogán, hanem a rendek közakaratóból elnyert királyt Vahot felvértezte a felvilágosult uralkodó valamennyi erényével. Eszerint Mátyás hatalmát a nemzeti lét legfőbb letéteményesére, a köznemességre alapozta, majd megteremtve a törvény előtti egyenlőséget, a rendek beleegyezésével bevezette az általános közteljesítést, végül országa valamennyi lakosára kiterjesztette a polgári jogok és törvények „sérthetetlen szentségét”.

Vizkelety Béla – Franz Kollarz: Eger várának hősi megvédése Dobó és bajtársai és az egri nevet velök együtt kivívott magyar nők által, 1552-ben. Kőrajz. A Napkelet 1860. I. félévi műlapja. MNM TKCS, ltsz.: 4060

Értelmezése szerint Mátyás elsősorban „közpolgár” és hazafi, aki kivételes képességeinek és a közakaratnak köszönhetően uralkodói kiváltságait.

Vizkelety kompozíciójának közelebbi tárgya a Rákosi országgyűlés, amelyet Mátyás, megszakítva csehországi hadjáratát, 1472 őszén, az ellene szövetkező főurak szervezkedéséről értesülve rendelt el. Rendkívüli diplomáciai készségével ekkor a pártütöket megtorlás helyett sérelmeik orvoslásának ígéretével állította újra saját pártjára. A lázadók megnyerésének példája burkolt üzenetként szolgálhatott az önkényuralom hatalmasai számára is. „Ő nem elnyomni, nem büntetni, rabigába nyűgözni, hanem kibékíteni, magának ismét megnyerni akar a fellázadt, tévutra vezetett kedélyeket. S nagyszerű és nemes feladatát valóban egy csepp honfivér kiontása nélkül vitte ki” – vonta le Vahot a jelenet aktuális tanulságait.¹⁰²

A jelenetet kommentáló szövegek nyilvánvalóvá tették, hogy a történelmi kép voltaképp történelmi forrásokra támaszkodó, „hiteles” részletelemekből építkező allegória: „apotheosise az Mátyás igazságszeretetének”.¹⁰³ Vahot Imre képmagyarázata szerint az uralkodó „lelki nyugalma főséges glóriájával félistenként” emelkedik ki az összegyűlt közből. Alakja mint „középponti egyesítő szív... a nemzettest kebelében”, mint életadó, a jóra és rosszra egyaránt világító napkorong jelenik meg. Interpretációja révén egyértelművé válnak a kompozíció szakrális jelentéskörei is, hiszen Mátyás, hasonlóan az Utolsó Ítélet Krisztusához „balkezelével mintegy bocsánatot, kegyelmet látszik osztani az ellene pártot ütött, de most már előtte megszegyenült, meghajolt s a jó utra visszatért főuraknak; míg kiterjesztett jobbajával mintegy

büszkén hivatkozik a hozzá mindenkor rendületlen hűséggel viseltetett, minden rendü, rangu és osztályu nagy néptömegre...”¹⁰⁴

A rendek képviselőinek ábrázolásait Vizkelety történetileg hiteles források (portrék, sírszobrok) nyomán formálta meg. A „megtértek” oldalán, Mátyás balja felől legelől Vetésy Béla, veszprémi püspök áll, mellette a bűnbánóan térdre boruló Perényi Imre, mögötte az őszhajú, leszegett fejű főlovászmester Pálóczy Imre, annak jobbán Bánffy Miklós, balján Ujhelyi Miklós, mögöttük a kunok és jászok lázadó főkapitányai. Mátyás „üdvözítő” jobbán hűséges főkapitánya, Kinizsi Pál áll, mellette Várady Gábor kalocsai érsek, mögöttük pedig a „megyék nemesi s a városok polgári rendjének követői” jelennek meg. Az uralkodó baldachinos trónszékével szemközt a „nemzet és a király között közbenjáró” szerepében az ország nádora, Guthi Ország Mihály lép előre, kezében bírói jogát szimbolizáló bárdjával. Mögötte a hírneves feketesereg legendás hadvezére, Magyar Balázs áll, mellette Székely János lovassági dandárja várja Mátyás parancsát. A jelenetet földrajzilag Buda várának a háttérben feltűnő épülete köti konkrét helyhez.

A kompozíció nagy sikert aratott a közönség körében, kivitelét dicsérte a *Déliabáb* és a *Vasárnapi Ujság* is.¹⁰⁵ 1858 október elején a lap lelkes műpártolója, Kulini Nagy Benő debreceni nemes, ahogy egy évvel korábban a Hunyadiház diadalünnepe kapcsán tette, most újra tíz aranyas pályadíjat tűzött ki a történeti jelenetet legjobban megverselők között.¹⁰⁶ A

Vizkelety Béla: Sarolta, Gejza neje. *Kőrajz. Az Ország Tükre*, I, 1862. június 15. 12. szám, 181

tárgyra vonatkozó legfontosabb forrásként Teleki József Hunyadiak kora című munkájának negyedik kötetét jelölte meg.¹⁰⁷ A pályázatra az év végéig húsz költemény érkezett. Kuliffay Ede versét a folyóirat következő évi első száma közölte, de Vizkelety képe ihlette Lisznyai Kálmán azonos című versezetét is, amely ugyanakkor a Divatcsarnokban látott napvilágot.¹⁰⁸

Vizkelety kőrajzának sikerét bizonyította, hogy nyomában Weber Henrik is próbálkozott e tárggyal, az Ország Tükre 1864-es jutalomképeként, Mátyás, az igazságos címen megjelent kőrajza Hunyadiát a külföldi követek fogadásakor ábrázolja.¹⁰⁹ A *Napkelet* műlapjának közvetlen hatása alatt készült viszont a *Magyarország és Nagyvilág* 1866. második félévi kőrajza, amelynek témája szintén a Rákosi országgyűlés.¹¹⁰

Hunyadi Mátyás Szabács váránál aratott győzelme volt a *Napkelet* 1860 végén kiadott litográfiájának témája. Túl a konkrét történeti eseményeken a magyar korona népeinek testvéries egyesülése életben és halálban a nemzeti egységfront allegóriájának tekinthető. A kőrajz horvát, szerb és német nyelven is közölt felirata egyértelműen meghatározta az ábrázolt történelmi eseményt: „Ezen kép azon jelentékeny történelmi mozzanatot ábrázolja, midőn Hollós Mátyás király Szabács várának személyesen vezetett ostroma, s kitűnő vitézséggel eszközölt bevétele után az elesettek hült tetemei fölött, dicsőséges, diadal- és önrizzel a legszélesebb honpolgári és rokoni egyetértés jelképéül baráti kezét szorítja a magyar, horvát, szerb és román ostromló hadak a győzelmet vele együtt kivívott vezéreivel ugyanazon népfajok közbajnokainak diadali örömríadása mellett.” A nyugtalan, tüntetésekkel és újabb letartóztatásokkal terhes évet lezáró októberi diploma felcsillantotta a megegyezés reményét, közös érdekképviseletre készítetett. A Duna-völgyi nemzetiségek megbékélése, abszolutizmus ellenes összefogása az ötvenes évek egyik gyakran emlegetett politikai alternatívájának volt. A történelmi esemény, Szabács várának Mátyás általi bevétele csupán díszlete az évtized végén fellobbanó, magyar részvételt sem kizáró pánszláv teóriák, és a feléledő Dunai Szövetség „tesvérnépeket” összefogó tervének képi illusztrálásához.¹¹¹ A különféle nemzetiségeket, társadalmi rétegeket, világnézeteket összekapcsoló, a politikai integritást biztosító nemzeti egységfront gondolata a korszak legkülönfélébb megnyilvánulásait átszövő eszme volt, mely számos történelmi képet is ihletett.¹¹² A „súlyegyen” gondolata áll Orlai Petrich Soma: Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Károly kibékülése kompozíciójának középpontjában is, amelynek kőrajza 1860-ban, a Kazinczy-évet követően jelent meg.¹¹³

Vizkelety utóljára a *Családi Kör* felkérésére tért vissza a Hunyadiak korához. A folyóirat 1861. évi jutalomképeként megjelent V. László esküjének tárgyát jól ismerte a közönség Erkel Ferenc Hunyadi János című operájából, amelyet ekkor a Nemzeti Színház is nagy sikerrel játszott. A dráma ezen mozzanatát emelte ki a *Hölgyfutár* 1850-ben megjelent műmelléklete, később pedig (Vizkelety kompozíciója után nem sokkal) a *Vasárnapi Ujság* egyik fametszete.¹¹⁴ Vizkelety kompozíciója az uralkodó 1456. november 23-án, Temesváron tett esküjét jelenítette meg, amelyen fogadalmat tett arra, hogy nem bosszulja meg a családon azt, hogy valamivel korábban Hunyadi János megölte a király gyámját, Cillei Ulrikot. A hamis eskü (aktuálpolitikai felhangokat sem nélkülöző) mozzanatának tragikumát Vizkelety azzal emelte ki, hogy az esküvő király oldalán megjelenített Szilágyi Erzsébetet fiaival, Hunyadi Lászlóval és a gyermek Mátyással. Jelenlétüket nem történelmi tények igazolták, sokkal inkább a *Családi Kör* olvasói számára oly fontos emocionális erő, amely ily módon érzelmileg is átélhetővé tette a történelmi epizódot.

Jellemző módon Vizkelety pályáját egy nagyszabású történelmi diadalmenet jelenetével

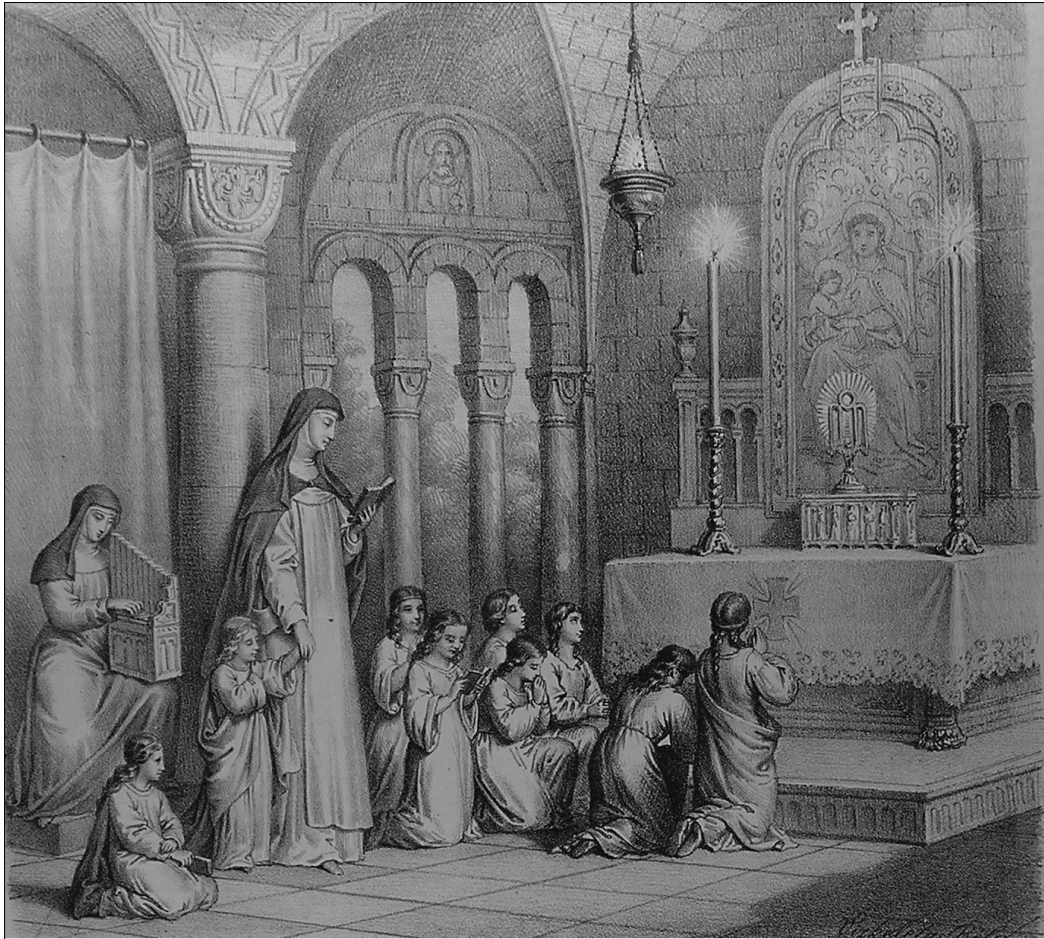
zárta le. Mátyás király és Beatrix menyegzői bevonulása Budára 1476-ban 1864-ben jelent meg. Felirata szerint a jelenetet Vizkelety nem csak tervezte, de maga is rajzolta kőre.¹¹⁵ Benne történeti ismereteinek és festői erényeinek minden lényeges eleme egyesült: műemléki rekonstrukció, viselettörténeti kutatások és a szereplők színpadias elrendezése.

„MAGYAR TÖRTÉNELMI KÉPCSARNOK” A NAPKELETBEN

A „pozitív múltkép” kidolgozásán fáradozó Vahot Imre programjának középpontjában a Hunyadiak kora mellett az erdélyi fejedelmek uralkodásának időszaka állt. Az erdélyi fejedelmek udvarában játszódó dalidó-lap mellett ide kapcsolódott a *Napkelet* 1859-es második félévi jutalomképe, amely az elsőhöz hasonlóan ismét diadalmenetet ábrázolt. Szilágyi Sándor, a Báthori István bevonulása Krakkóba magyarázója szerint Erdély aranykora a fejedelemhez köthető.¹¹⁶ Vahot Imre a jelenet pontos helyét és idejét is megjelölte: 1576-ban, amikor a lengyel királlyá választott Báthorit Anna királynő fogadja Krakkóban.¹¹⁷ Ismertetésében arra is felhívta a figyelmet, hogy az uralkodót Vizkelety részben magyar, részben lengyel jellegű ruhába öltöztette, ezzel is jelezve a „két lovagias nemzet hajdani egyesülésének örömet.”¹¹⁸ Az uralkodói diadalmenetek reprezentatív témája még 1862-ben is élénken foglalkoztatta a szerkesztő-kiadót: Vahot ugyanerre az évre tervezett, de nem kivitelezett történelmi képe, a Rákóczi indulója a szerkesztő beharangozója szerint a „Hunyadiház rokona” lett volna.¹¹⁹

A Hunyadiak és az erdélyi fejedelmek korából vett történelmi jelenetek után a *Napkelet* történelmi sorozatának újabb darabja a törökkori várvédő harcok leghősiesebb epizódját, Eger 1552. évi ostromlói sikeres visszaverését ábrázolta. A jelenet koncipiátora ezúttal is a lapszerkesztő Vahot Imre volt, akit az egri védők hősiessége már jó ideje foglalkoztatott. 1854-ben Kovács Mihály Vahot szorgalmazására készítette el Dobó Istvánt ábrázoló festménye körrajzolatú változatát a Magyarország és Erdély képekben füzetes honismereti sorozat számára.¹²⁰ Vahot az egri festőhöz 1854 tavaszán írott levelében azért tartotta különösen sikerültnek Kovács művét, mert azon a várvédő ideálképe fogalmazódott meg: „a magyar vezérség eszményképe, a hajdankori magyar hadvezérség nemzeti jellemű, tiszta magyar típusú apotheosis.”¹²¹ A főúri ősgalériák mintájára megfestett, triumfális pózba helyezett hősi alakja azonban csak részben találkozott Vahot elképzeléseivel, aki mozgalmasabb kompozíciót kívánt. A honismereti folyóirat illusztrációjához írott kísérő szövege már egy drámai fordulatokban gazdag, cselekményes jelenetsorként írta le a várvédők heroikus küzdelmét.¹²² Az egri hősi alakja mellett nagyobb lélegzetű megfogalmazása is született a vár legendás védelmének: Kiss Bálint Karátsonyi László megrendelésére festett történelmi képciklusában több csatakép és Kőszeg várának védelme mellett Eger ostroma is helyet kapott. Utóbbi sokalakos jelenetképe, amelyet a szerző saját kiadásában 1858-ban sokszorosított, Vizkelety előtt is ismert lehetett.¹²³

A *Napkelet* szerkesztőjének témaválasztása egyszersmind állásfoglalás is volt a korábban közte és a Hölgyfutár között lezajlott Mohács-vitában. Szemben Than Mór 1857-ben sokszorosított Mohácsi csatájával, Vizkelety képének tárgya ugyanis a hazai történelem egy dicsőséges és lelkesítő epizódja: „Ezen történelmi pont az, mely a mohácsi gyászos hanyatlás után ismét legszebb fényben, teljes glóriában mutatja fel a magyar törhetetlen vitézségét...” – foglalta össze Vahot műlapjának eszmei lényegét.¹²⁴ A nemzeti érdekegyesítés nagyszerű

Vizkelety Béla: Hroszwitta. Kőrajz. *Az Ország Tükre*, I. 1862. július 1. 13. szám, 201.

példájaként aposztrofálta az eseményeket Pauler Gyula az ostromról szóló, a *Vasárnapi Ujság* 1860-as évfolyamában megjelent történeti értekezése is: „Annyiszor hányták föl botlásainkat, mért ne hallanok ismételve a tetteket, melyek erényeinkről szólnak és a multból tanulságot nyújtanak jelenre, jövőre? Eger ostroma megmutatta, mit tehet, mit kell tennie a magyarnak, midőn legszentebb érdeki forognak a kockán. – Eger falain a nemzetnek minden osztálya találkozott, és egy szívvel, egy lélekkel harczolt a hazáért.”¹²⁵

Az 1859 végétől szétküldött jutalomkép magyarozatát a *Napkelet* 1860 januárjában közölte három részletben.¹²⁶ Ebben Vahot Imre a negyven napos ostrom alapos és részletes leírását nyújtotta, külön utalva a képileg is megelevenített epizódokra. Vizkelety kompozíciója, Vahot instrukciói nyomán, az ostrom csaknem valamennyi nevezetes szereplőjét és eseményét megidézte. Helyszíne az elesett Bolyki Tamás után a vár később Bolyki-bástya néven ismert részlete, háttérben a félig leégett székesegyházzal és a várpalotával. Dobó István várkapitány lovas alakja a küzdők csoportja mögött tűnik fel, előtte Bornemisza Gergely ragadja el egy török dervistől zászlóját. A háttérben épp ágyúzzák a török lobogót kitzüni akaró ellenség

csoportját. Jobb szélén Bornemisza Gergely ördögös pokolgépe kelt nagy riadalmat a pogányok soraiban. Balra anya és lánya kövekkel támad a törökökre, mögöttük törökfejes koporsó magasodik, rajta a várkapitány utolsó buzdító beszédének jelszava: „Élni vagy halni”. A várfokon kiemelt szerepet kap elesett férje kardját elszántan emelő egri nő, aki a hagyomány szerint azonos Dobó Katicával, és mellette az ellenségre forró vizet zúdító Homonnainé.

Az ábrázoláson feltűnő koporsót korábban Horváth Mihály említette a Magyarország történetében, de még közelebb áll az képhez Jókai A magyar nemzet történetében szereplő leírása: eszerint Dobó a Bolyki-bástyán „egy vaskoporsót helyeztetett el, kétfelől melléje tűzött lándzsával, miknek egyikén a magyar, másikon a török jelvény lobogott. Érthető jelkép! Vagy a vívóknak, vagy a védőnek meg kell halni e helyen!”¹²⁷ Vahot forrásai közt elsősorban az ostrom irodalmi feldolgozásait említette: Vörösmarty 1827-ben írt Eger című hőskölteményét, valamint Zalár József és Pajer Antal verseit. Vizkelety művén kiemelt helyet élvező hős egri nők ezekben kaptak az 1820-as évektől kiemelt szerepet.¹²⁸ Arany János, Baróti Szabó Dávid és Tárkányi Béla művei mellett Zalár József Dobó és az egri nők és Pajer Antal Egri asszonyok költeményeinek is központi témája az egri heroinák hősiessége. Vahot és Vizkelety kompozíciója bizonyára hozzájárult a női várvédők mellékmotívumának önállósulásához. Lányi Károly 1846-ban megjelent, illusztrált magyar történelme, majd az ötvenes-hatvanas évek számos kiadványa már az egri hősnőkre szűkítette le az ostrom eseményeit.¹²⁹ Székely Bertalan 1856 óta érlelődő, de végleges formába csak 1867-ben öntött Egri nőkjének előzményei között úgyszintén jelen van a *Napkelet* kőrajza: a kompozíciót magyarázó,

Vizkelety Béla – Marastoni József: *Izabella és János Zsigmond a szultán követét fogadja, 1864. Kőrajz. A Császári Kör 1864. I. félévi jutalomképe. MNM TKCS ltsz.: 4767*

Cséka Károlyhoz írott leveléhez Székely mint a „mindent festeni akarás” elrettentő példáját mellékelte Vizkelety művét.¹³⁰

A *Napkelet* újabb történelmi tárgyú műlapját Vahot Imre a Pesti Műegylet 1860 februári tárlatán a műértő közönség elé vitte.¹³¹ Kőrajzának sikerét bizonyítja, hogy az újjászervezett Eger és Vidékebeli Nők Egylete még az évben gyűjtést indított arra, hogy Vizkelety kompozícióját olajképként kivitelezze és a Magyar Nemzeti Múzeum számára felajánlja. A bizonyosan Vizkeletyhez köthető olajkép ezúttal sem ismert, egykori létezésére csak a kompozícióit színesben reprodukáló, századfordulós képeslap utal, amely felirata szerint „Az egri keresztény Iparoskör” kiadásában jelent meg.

Vizkelety Béla a *Napkelet* éves jutalomképeiként, 1857 és 1860 között megjelent négy történelmi képét Vahot Imre utólag összegyűjtötte és „Magyar Történelmi Képcsarnok” címen, a képmagyarázatok kísértében 1860-ban könyvalakban is kiadta.¹³² Négy képet szervezett ezen a címen ciklussá. A Hunyadiház diadalünnepe és a Mátyás az igazságos ugyanazon család tetteihez kötődik, a két epizód időben egymást követő, az elsőt még gyermekként feltűnő Mátyást a következő jelenetben már uralkodóként láthatjuk viszont. Báthori István bevonulását már nem a történelmi események menete, hanem a nyitóképpel megegyező tárgyválasztás és képi megfogalmazás köti az előzőekhez. Az Eger várának hősi megvédése némiképp felborítja a hármaskép kronológiáját és tartalmi egységét. Ami a sorozatot egyenletlenségei ellenére mégis egységgé szervezi, az elsősorban a témaadó-kiadó Vahot Imre, akinek a nemzeti múlttól való felfogása mindenkor meghatározta aktuális kiadványainak történelmi képanyagát. 1882-ben megjelent emlékirataiban a következőképp foglalta össze a „Magyar Történelmi Képcsarnok” programját: „... az általam kiadott nagyszerű történelmi képek nemzetünk szép és jó tulajdonai – s fényoldalainak fenntartására, s nagy embereink, a Hunyadyak, Báthoryak, Dobók, s a honszerző magyar vezérek dicsőítése – s megőrkítésére s arra voltak irányozva, hogy e süllyedt korban őseink erényeit követni tanuljunk.”¹³³ A ciklus egységének megteremtésében az időrendnél és történelmi hitelességnél nagyobb szerepet játszott tehát az ideológia. A *Napkelet* négy történelmi tárgyú jutalomképe sokkal inkább allegória, mint eseményábrázolás, Vahot történelmi képcsarnokának célja nem a múlt történéseinek számbavétele, hanem elvont nemzeti erények megtestesítése volt.¹³⁴

A *Napkelet* utolsó, Vizkelety által rajzolt jutalomképe tárgyát a magyar őstörténetből merítette. A nép és alkotmányos államiság eredete a nemzeti csoporttudat megszilárdításában kiemelt szerepet játszott, történelmi jogforrásként a kontinuitást bizonyította, ezáltal is megszilárdítva a nemesi rétegek hatalmi pozícióját.¹³⁵ A honfoglalás és vezérek korának aktuálpolitikai áthallásai ideológiailag erősen megterhelték a témakört, ami a tényszerű múltfeltárással szemben a mitikus múltképnek kedvezett.¹³⁶ A magyar etnogenezishez és államalapításhoz kötődő történelmi témák ábrázolása nagy teret kapott a korszak sokszorosított grafikájában.¹³⁷ A téma mintaadó megfogalmazása a negyvenes években Johann Nepomuk Geiger nevéhez köthető, őt követték a hatvanas évek elején Franz Kollarz „Történelmi Albumlapjai.”¹³⁸ Ezekhez kapcsolódóan Vizkelety látványos színpadképként vitte színre a pusztaszeri országgyűlésre egybegyűlt vezéreket. A magyar parlamentáris hagyományok felidézésének időszzerűségét a magyar országgyűlés előző évi összehívása, majd váratlan felfüggesztése nyújtotta. Szabó Károly őstörténelmi munkája nyomán összeállított kísérő szöveg értelmezése szerint a jelenet a „magyar törvényhozás legelső lényegét, a magyar alkotmányosság alapkövét” szimbolizálta.¹³⁹

A történelem női hőseinek alakjai akkor kerültek középpontba Vizkelety képein, amikor a korszak két meghatározó illusztrált női lapjával kezdett együttműködni. Jeleneteit nem az akadémizmus emelkedett stílusában, hanem a biedermeier közvetlen, érzelmes formanyelvén fogalmazta meg, így illusztrációi hamar kedvelté váltak a női olvasók körében. Történeti zsánerei megvilágították a történelmi események privát háttérét, betekintést engedtek az uralkodóházak intim családi életébe, a nézőben a beavatottság, személyes érintettség érzését keltve. A fordulatos szerelmi történetekké oldott történetek általános emberi oldaláról mutatták be, közérthető nyelvük révén pedig széles közönséghez jutottak el.¹⁴⁰ A *Családi Kör* első történeti képeként közölte 1860-ban Vizkelety Béla rajza után Izabella királyné búcsújának jelenetét, amely Wagner Sándor három évvel későbbi kompozíciójának is előképe volt. A kép magyarázata nyilvánvalóvá tette időszzerű, a jelen bujdosóra utaló jelentését: „Izabella megáll a magyar határon, a hegy ormáról még egyszer visszatekint a mosolygó völgyekbe, még egyszer istenhozzádot int a népnek, melynek számára másutt nincsen hely, – melynek e földön élni, halni kell!”¹⁴¹ Ezt követte a fegyveres ellenállásban is jeleskedő Tarczay Anna alakja. Vizkelety hősnői 1862-től az Ország Tükrében mint Remellay Gusztáv elbeszéléseinek illusztrációi jelentek meg, köztük az Árpád-házi uralkodók családi köréből Sarolta, Géza fejedelem felesége és Hroszwitta.

Bornemissza Anna története a női bölcsesség parabolájaként kapott helyet a *Családi Kör* jutalomképei között 1863-ban. Vizkelety Béla kompozícióján Bornemissza Anna ül Erdély trónján, mivel férje, Apafi Mihály, belátva neje bölcsességét egy órára átadja neki a döntés jogát. Intézkedései között az erdélyi fejedelem borgőzös döntéseinek egyikét hozta helyre, mikor felmenti a Barcsai-fivérek az összeesküvés vádjá alól. Alakját a képet kommentáló Remellay Gusztáv az ideális uralkodó vonásaival ruházta fel: „minden száműzöttnek kegyelmet adott, minden politikai foglyot szabadon bocsátott, s férjének számtalan, a fondor tanácsos sugalmazása által véghez vitt hibáját tette jóvá.”¹⁴² Vizkelety világos kompozícióba rendezett jelenete nagy népszerűségnek örvendett, idővel Emich Gusztáv nagy képes naptára, az Ifjúság Lapja, a *Hazánk és a Külföld* valamint a Magyar Bazár is sokszorosította, de kedvelt tárgya volt a műkedvelői előadások élőképeinek is.¹⁴³

Izabella királyné hányatott sorsú élete, a történelemnek kiszolgáltatott személyiség és az asszonyi helytállás példája volt, alakja a történeti festőket is többször megihlette.¹⁴⁴ A férjétől magára hagyatott, gyermekét egyedül nevelő anya, a család mellett a közügyek terheit is magára vállaló, csalfa tanácsadóknak és hitszegőknek kiszolgáltatott alakja a női olvasók számára is átélhetővé tette a történetét. Vizkelety Béla kompozícióját Izabella királyné anyai áldozata címen, Maraszttoni Antal körrajzában 1864-ben a *Családi Kör* küldte szét előfizetői számára. A képen megelevenedő, 1540-ben, Budán játszódó történelmi epizód a magyar történelem vészterhes időszakához kötődött. Izabella férje, Szapolyai János halála után csecsemő gyermekével, János Zsigmonddal egy olyan ország trónját kapta meg örökül, melyet az osztrák és a török egyként fenyegetett. Izabellának gyermeke és országa sorsát egyaránt szem előtt kellett tartania. A hirtelen megüresedett trónra mindkét ellenség szemvetett, s az özvegy királyné férfiakat is megszégyenítő módon állt helyt ebben az emberileg politikailag is nehéz időszakban. Ferdinánd hívei megkérdőjelezték a trónörökös létezését, s Szulejmán császár bizonyosságot kívánt. Vizkelety az eseményeknek azt az epizódját ábrázolta,

Vizkelety Béla – Marastoni József: *Bornemissza Anna egy órai uralma*, 1863.
Kőrajz. A Családi Kör 1863. II. félévi jutalomképe. MNM TKCS, ltsz.: 4769

amikor Izabella a török császár követe előtt karjára vette a csecsemő trónörökösöt. A jelenet helyszíne a budai vár egyik (képzelt) gótikus trónterme, középpontjában a királynéval és a gyermek királyi származásáról bizonytságot szerzett török követekkel. A történeteket Izabella oldalán feszült figyelemmel kísérő férfiak vélhetőleg János Zsigmond gyámjai, az ország kormányzói, Petrovics Péter, Martinuzzi György és Török Bálint. A témát öt megelőzően, hasonló formában Kiss Bálint már feldolgozta 1854-ben, de utóbbi kompozícióját csak 1866-ban sokszorosította a *Nefelejts*.¹⁴⁵ Igazán népszerűvé azonban Madarász Viktor festette 1879-ben festett kompozíciója vált.

Vizkelety utolsó történeti tárgyú kompozíciója középpontjában szintén női hősök állnak. A ma már lappangó olajfestmény nyomán készült kőrajzot 1864 decemberétől jutatta el a *Pesti Hölgydivatlap* előfizetőihez. A női lap által kiválasztott történeti kép tárgyát első női uralkodónk, Anjou Mária királynő életéből merítette. Nagy Lajos király halála után, férfi örökös híján, a rendek leányát, a tizenhat éves Máriát emelték trónra. Az ifjú királynő tanácsadói, az özvegy Erzsébet királyné és Gara Miklós nádor politikájával elégedetlen főúri csoportok azonban három év után Durazzo (Kis) Károlyt hívták meg a magyar trónra. 1385 telén a székesfehérvári bazilikában megtartott koronázáson jelen volt a koronájától megfosztott királynő és édesanyja is. A fehérvári bazilika Nagy Lajos sírkápolnájában játszódó jelenet Túróczy János krónikája részletesen elbeszéli.¹⁴⁶ Az eseményeket párbeszéd formában dramatizáló, a megalázott királyné fájdalmát és dühét plasztikusan érzékeltető krónika sorai

Vizkelety Béla – Marastoni József: Erzsébet és Mária királynők Nagy Lajos sírjánál, 1865.
Kőrajz. A Pesti Hölgy-divatlap 1865. I. félévi műlapja MNM TKCS, 1808

nagyban hozzájárultak a téma 19. századi gazdag utóéletéhez. A koronázási jelenetet Túróczy nyomában Horváth Mihály Magyarország története is leírta.¹⁴⁷ Mária és Erzsébet hányatott sorsa irodalmunkban különösen a forradalom utáni időkben került középpontba. Jókai 1854-ben megjelent népszerű feldolgozása, A magyar nemzet története, a szemtanú Lorenzo de Monaci krónikája és Bonfini nyomán külön fejezetben beszéli el Mária királynő történetét.¹⁴⁸ 1856-ban három drámai mű is feldolgozta a témát, 1857-ben pedig Jósika Miklós Két királynő című színdarabja került bemutatásra. Vizkelety Béla számos korábbi történeti kompozíciójának megrendelője, Vahot Imre, már korábban is foglalkozott a tragikus sorsú történeti alakokkal. Mária királynőről, a Magyarország és Erdély képekben lapjain megjelent életírása éppúgy magában foglalja a Nagy Lajos sírjánál történeteket mint Vahot 1856-ban bemutatott drámája, a Mária királyné.¹⁴⁹ A kiegyezés előtti időkben Mária alakja elsősorban mint a jogfosztottság jelképe, a hatalomvágy és pártoskodás áldozata jelent meg, de a felé forduló kitüntető figyelmet a magyar történelem hősnői iránti felfokozott érdeklődés is magyarázta. Alakja bevonult a hatvanas évekre kirajzolódó magyar hősnők nemzeti Pantheonjába, szerepelt Grund Vilmos Történelmünk kiváló nőalakjait felvonultató kőrajzán, és történetét részletesen elbeszéli Kulini Nagy Benő és Sárváry Elek 1861-ben megjelent életrajzgyűjteménye is.¹⁵⁰

A kőrajz előképeként említett olajfestmény születési időpontja Vizkelety 1864 júliusában bekövetkezett halála miatt az év első felére helyezhető. Kompozíciója kétségtelenül Liezen-

Mayer Sándor azonos tárgyú történelmi képeinek ismeretében készült, amint ezt a két főalak elhelyezése is nyilvánvalóan mutatja. Liezen-Mayer első jelentős történelmi művét 1862 augusztusában mutatta be a Pesti Műegylet tárlatán.¹⁵¹ Festményét az egyleti választmány még ez évben műegyleti jutalomképnek javasolta, de litográfiai sokszorosítására csak 1865-ban, néhány hónappal a Pesti Hölgydivatlap műlapjának megjelenését követően kerül sor.¹⁵²

Vizkelety utolsó történelmi képeinek magyarázatát Remellay Gusztáv adta a *Pesti Hölgydivatlap* decemberi számaiban.¹⁵³ Kommentárjának középpontjában a „koronabitorló király” és a „bujdosni kényszerülő igazak” erkölcsi konfliktusa áll. A hitszegő fejére Demeter esztergomi érsek teszi fel a koronát, mellette a cselszövő Hervoja János horvát bán pedig a jogot és törvényt szimbolizáló kardot nyújtja át a jogtalan és törvénytelen trónbitorlóknak. A férje sírja és megtört leánya mellett álló Erzsébet dühét az ünneplő főurak megalkuvása is szítja, akik némán tűrik „a jogszerű királyság ily ördögi kegyetlenkedéssel kigondolt megaláztatását.” Remellay interpretációjában a történelmi jelenet nyilvánvaló aktuális jelentést nyert: a jogtalanságok elkövetésének a gyáva opportunizmus, a gerinctelen hatalomvágy nyújtott alapot. Mária és Erzsébet alakjában pedig a megalázottak és legyőzöttek reakciójának kétféle változata jelent meg. A lány megtört gyásza és az anya bosszúra éhes gyűlölete a szabadságharc bukását elszenvedő nemzedék eltérő magatartásformájaként is értelmezhető. A történelmi képet Komócsy József verselte meg.¹⁵⁴ A folyóirat 1865. januári számában megjelent költemény a saját hazájukban üldözötté lettek rövidesen bekövetkező megtorlását sejtető szavaival zárult: „De e könyek tüzén villámok termettek/ Esküszegő király bitorló fejednek!...”

Vizkelety történelmi kompozícióinak sikerében nagy szerepet játszott az összetett témák egyértelmű, a történelmi esemény lényegi momentumait kiemelő bemutatása. Szereplőit rendszerint színpadszerű térbe állította, a kép síkjával párhuzamosan rendezve el őket. Kompozíciója vagy lineáris, mellérendelő (diadalmenetek) vagy centrális, a főszereplőket világosan kiemelő. A történelmi hitelesség érdekében az architektúrát, a viseleteket és tárgyi kiegészítőket történelmi, régészeti források nyomán formálta meg. A történelmi tényeket olykor feláldozta a drámai összhatás érdekében, ezért előszeretettel szerepeltette a történelmi mozzanat összes szereplőit egyazon képi szcénában, még ha azok nem is voltak egy időben azonos helyen. Ezáltal az összetett, időben kiterjedt történelmi események képileg világos drámai ellenpontokkal jelennek meg, az egymással szemben álló csoportokat a fizikai képtérben szembesíti egymással. A megidézett drámai szituációt szereplőinek kifejező, tipizált gesztusrendszere és karakterformálása teszi egyértelműen azonosíthatóvá. Mindebből eredően kompozíciói az adott történelmi szituáció világos, sematizált, ám részleteiben tetszetősen megformált sűrítmenyét nyújtják.

Mindezen sajátosságai együttesen járultak hozzá ahhoz, hogy saját kora egyik legnépszerűbb történelmi festője legyen. Am történelmi képeinek stílusa hamar elavulttá vált. Életműve elfeledéséhez emellett az is hozzájárult, hogy kompozíciói nem olajfestményként, hanem javarészt a sajtó által kiadott kőrajzokként maradtak fenn. Műlapjainak egykorú reputációja, a hozzájuk kapcsolódó jelentős forrásanyag együttesen indokolja munkásságának beillesztését a kor magyar művészetébe.

JEGYZETEK

1. *Garam [Szokoly Viktor]:* Vizkelety Béla. OT, 1864/27, szeptember 21, 313.; A cikket portréja kíséri: Vizkelety Béla (Született 1825-ben – kereszt 1864. júl. 22-én) J. b. l.: „Marastoni Jos. 1864” Kőrajz. Uo.
2. *Vizkelety 1865.*
3. *Berkeszi 1910.*
4. Vizkelety Imre (1819–1895) részletes életrajza: *Berkeszi 1910, 73–76.*; Egy arcképét reprodukálja: *Kopp 1941, 32. kép*
5. IV. Béla megmentése Forgács által, IV. Béla megérkezése a tatárok pusztítása után – *Vizkelety 1865.*
6. Sem Fleischer Gyula sem Szögi László jegyzéke nem igazolja tanulmányait. – *Fleischer 1935; Szögi 1994.*
7. A Pesti Műegylet által 1856. évi szeptember 16-tól október 13-ig kiállított művek lajstroma. Kat. 22. Női tanulmányfő. Kat. 23. Férfi tanulmányfő. – Szvoboda *Dománszky 2007, 397.*; A Pesti Műegylet által 1856. évi október 15-től november 13-ig kiállított művek lajstroma. Kat. 18. A felolvasás. – *Szvoboda Dománszky 2007, 398.*; A Pesti Műegylet által 1857. évi január 15-től február 13-ig kiállított művek lajstroma. Kat. 3. Kenyérmezői csata. – *Szvoboda Dománszky 2007, 401.* – Utóbbi reprodukálva: *Ambrózy 1940, 129–130., 56. kép.*
8. *Szvoboda Dománszky 2007, 183–184.*
9. *Remellay Gusztáv: Józsa a kis janicsár.* Pest, 1857.
10. *Ludányi 1987, 131.* – Nagyházy Galéria, 8. aukció, 235. szám; Ismeretlen mester: Mátyás az igazságos. 1860-as évek. Fémlemez, olaj, kerettel együtt 96x106 cm. IM, ltsz.: 53.1998
11. *Napkelet, 1858/14, április 4., 224.*; Uo. 1858/46, november 14., 735; Uo. 1858/52, december 26., 815; Uo. 1859, 79.
12. *Gaal Imre: Vizkeletyhez. Napkelet, 1858/15, április 11., 235.*
13. Fiziognómiai érdeklődéséről tanúskodik, hogy Szokoly Imre ilyen tárgyú értekezését Vizkeletynek ajánlotta: *Szokoly Viktor: Lavater arcizme-szabályai (Vizkelety Bélának, mint arcztanulmányozónak.) Napkelet, 1859, 203.*
14. *Farkas Zsuzsa: Festő-fényképészek 1840-1880.* Magyar Fotográfiai Múzeum, Budapest, 2005, 243–244.
15. Utóbbi jegyzékét az OMKT évkönyve is közölte. Lásd a függelékben.
16. Rajz-törödékek. Festőművész Vizkelety Béla. Magántulajdon. Honterus Antikvárium 44. könyv- és metszetárverésén szerepelt 2000-ben.
17. I. m. 14. Felirata: „Honderű. Magyar divat Klaszy Pesti Magyar szabótól a XVII. századból.” Forrása: [A Széchenyi-házaspár 17. századi magyar ruhában] „Magyar divat Klaszy Venczel pesti magyar szabótól a XVIII századból.” J. j. l.: „Perlasca m.” J. b. l.: „1843” J. j. l.: „19.” Szinezett rézkarc. 239x153 mm. Megjelent: Honderű, II. félév, 1843/19, november 11.; I. m. 7. Felirata: „Régi Magyarok. (a 16ik század). Pesti Divatlap. Kiadja Vahot Imre.” Forrása: Grimm Vince rézmetszete. Regélő Pesti Divatlap, 1845. 2. szám
18. Az MNG Grafikai Osztályán őrzött vázlatkönyvek: 1852–1854 közötti rajzok: MNG ltsz.: 1946-3947; 1855 körüli: MNG ltsz.: 1946-3945; 1858 körüli: MNG ltsz.: 1946–3944; 1863 körüli: MNG ltsz.: 1946–3943 és 1946–3946.
19. *Batizfalvi 1863.*
20. MNG ltsz.: 1946–3943, 2.
21. Uo. 29. – Marsilio Ficino, Filippo Lippi, Angelo Poliziano, valamint több török hadvezér képmása.
22. *Garam 1. jegyzetben i. m.*
23. Vác Mátyás korában. (XV. század). J. b. l.: „A váci Schematismus képe után rajz és metsz. Rohn.” J. j. l.: „Nyom. Frank J. Pesten 1853.” In: Magyarország és Erdély képekben. Szerk.: Kubinyi Ferenc, Vahot Imre. I. kötet. Pest, 1853, 60. lap után.
24. Rajz-törödékek. Festőművész Vizkelety Béla. – 16. jegyzetben i. m. 55.
25. Vácvára hajdan. (Vizkelety ered. után rajz. Blumberg.) J. n. Fametszet. *HKf, 1, 1865/5, január 29., 73.* – A képhez fűzött kommentár megjegyzi: „Képünk a régi várat mutatja föl. s Vizkelety Béla rajza után készült, kinek kora halála azért is nagy veszteség, mert legtöbbet tett régi városaink rajzainak összegyűjtése körül.” – N. n.: Vác régi vára – uo. 74.
26. *Keserű 1993; Papp 2005.*
27. *Sisa 2000.*
28. *Vahot Imre: Vizkelety Bátoriképe. Napkelet, 3, 1859/49, december 4., 776.*

29. A pesti Duna-part 1800-ban. (Vizkelety eredetije után rajz Blumberg.) Fametszet. *HKf*, 1, 1865/7, február 12., 100. – N. n.: Pest hatvan év előtt s a jövőben – uo. 102–104.
30. A lánchídter felső része, tervezet szerint. (Az eredeti minta után rajz. Zombory.) Fametszet. *HKf*, 1, 1865/7, február 12., 101. – N. n.: Pest hatvan év előtt s a jövőben – uo. 102–104.; A lánchídter alsó része, tervezet szerint. (Az eredeti minta után rajz. Zombory.) Fametszet. *HKf*, 1, 1865/7, február 12., 104.
31. Pest száznegyven év előtt. (Vizkelety B. eredetije után) Fametszet. *HKf*, 3, 1867, május 9., 19. szám, 305. – N. n.: Pest 1720-ban – uo. 305–307.; Évekkel később olyan látképet közölt a folyóirat, amelynek felirata szerint eredetije Vizkelety gyűjteményből származott: Pest 1720–30 táján. (Vizkelety Béla gyűjteményéből.) Fametszet. *HKf*, 7, 1871/26, június 29., 232. – *Szokoly Viktor*: Mi volt Pest azelőtt? uo. 232–233.
32. Pest belvárosa 1781 évben. Jelezve: „Kiadja és rajz. *Vizkelety Béla*. Nyomt. Deutsch tesvérek Pest 1863”. Kőrajz; Pesti dunapart részlete a század elején. Kőrajz.; Pest 1686 évben Buda és pest visszafoglalása után. Kőrajz; Pest 1720–30 táján. Kőrajz.
33. Nemzeti múzeumi nevezetesebb műtárgyak és ritkaságok. Jelezve: „Rajzolta Vizkelety és Marscha. Müller Emil könyvnyomdája.” – *Napkelet*, 2, 1858/10; Magyar huszárak a 16-ik századtól a jelenkorig (2. kép). Vizkelety Béla; Trophäum., a Magyar Nemzeti Múzeum műtárgyai- és ritkaságaiból. *Napkelet* 1859/1;
34. *Vizkelety Béla*: Vázlatok a magyar viselet történetéből. *VU*, 1860/7, február 12., 75.
35. *Wilhelm Dilich*: Ungarische Chronica, darinnen ordentliche, eigentliche und kurze Beschreibung des ober und nieder Ungern, samt seinen Landtafeln und vieler fürnehmer Festungen und Stadte Abriß, wie auch der Trachten und Könige Contrafacturen, item von den rühmlichen Taten der Ungern. Kurze Beschreibung und eigentliche Abriße dero Lander und Festungen, so der Türke bis dahero in Europa, besonders aber in Ungern, Sclavonia, Dalmatia mit Krieg angefochten bracht, samt der ungarischen Chronica. Kassel, 1600. – Vizkelety 1606-os baseli kiadásáról beszél, de a kötet második, 1606-os kiadása szintén Kasselben jelent meg.
36. *Antonius Bonfini*: Ungarische Chronica. das ist Ein grundtliche beschreibung des saller machtigsten und Königreichs Ungern... Frankfurt, 1581.
37. Spalart, Robert von: Versuch über das Kostüm der vorzüglichsten Völker des Alterthums, des Mittelalters und der neuern Zeiten. Wien, 1796-1811.
38. *Vecellio, Cesare*: De gli Habiti antichi, et moderni di Diverse Parti del Mondo libri due, fatti da Cesare Vecellio & con Discorsi da Lui dichiarati. Velence, 1590; Vizkelety korában jelent meg francia kiadása: *Vecellio, Cesare*: *Costumes anciens et modernes. Habiti antichi et moderni di tutto il mondo*. Paris, Didot, 1860.
39. *Abraham a Sancta Clara*: Neu-eröffnete Welt-Galleria Worinnen sehr curios und begnügt unter die Augen kommen allerley Aufzug und Kleidungen unterschiedlicher Stände und Nationen: Forder aber ist darinnen in Kupffer entworfen Die Kayserl. Hoffstatt in Wien, wie dann auch Anderer hohen Häupter Und Potentaten, Biß endlich gar auf den mindesten Gemeinen Mann / Mit sonderm Fleiß zusammen gebracht. P. Abraham a S. Clara, Augustiner Baarfüsser-Ordens und von Christoph Weigel in Kupffer gestochen. Nürnberg, 1703.
40. Jacob von Falke, August Ludolf von Eye, Willibald Maurer: Kunst und Leben der Vorzeit. Von Beginn des Mittelalters bis zu Anfang des 19. Jahrhunderts. Nürnberg, 1858.
41. Pálffy György és Zrínyi Miklós arcképei esetében említi konkrétan Ortelius művét. – *Hieronimus Ortelius*: Chronologia oder historische Beschreibung aller Kriegsempörungen unnd Belagerungen der Statt und Vestungen... / versetzt und beschreibt durch Hieronymum Ortelium. Frankfurt, 1598. (Első kiadás.)
42. N. n. [*Vizkelety Béla*]: Vázlatok a magyar viselet történetéből. *VU*, 7, 1860/23, június 3., 273; *Ipolyi Arnold*: Csallóköz műemlékei. *Archeológiai Közlemények*, Pest, 1859.
43. N. n.: Művészeti érdekltség. *VU*, 10, 1863/40, október 4., 357; *Az Ország Tükre*, 2, 1863, 343. – Minderről: Kerny 2005.
44. *Vizkelety Béla*: Vázlatok a magyar viselet történetéből. *VU*, 7, 1860/8, február 19., 89.
45. *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Évkönyve 1865-1866*. Pest, 1867, 32–33; Magyarország képekben. Honismertető album. Szerk.: *Nagy Miklós*. Pest, 1867.
46. Batizfalvy 1863.
47. *Rózsa 1995*.
48. *Rózsa 1973*.
49. Neki egyébként Batizfalvi is mindössze négy sort szánt.
50. N. n.: Dalidó és palotás magyar tánc az erdélyi fejedelmek udvarában. *Napkelet*, 2, 1858/1, január 3., 16.
51. *Jókai Mór*: „Petki Farkas leányai” című beszélyéből. Némi magyarázatuk a “Dalidó és palotás magyar tánc

- az erdélyi fejedelmek udvarában” című, lapunk 1-ső száma mellett megjelent képhez. *Napkelet*, 2, 1858/3, január 17., 45-46.; *Lisznyai Kálmán*: Dalidó és palotás magyar tánc az erdélyi fejedelmek udvarában. *Napkelet*, 2, 1858/4, január 24., 49-50.
52. *Bocskai Papp Lajos*: Dalidó Apafi fejedelem udvarában. *Napkelet*, 2, 1858/6, február 7., 84-86.
53. *Deák 1995; Szabad 2001*.
54. Magyaros divat Párizsban. „Metsz. ifj. Vidéky J.” *Remény*, 1851. 6. szám
55. *Napkelet*, 1, 1857/1: Barabás Miklós: Magyar táncvigalmi divatkép; 10. sz.: U. ö.: Pesti divatkép;
56. *F. Dózsa 1997; Lukács 2002*.
57. *Garam* 1. jegyzetben i. m. 313.
58. Kompozícióját közvetlenül átvette a Divatcsarnok a Károlyi-palota farsangi bálját megőrkítő metszete: Emlék az Urak bálja Hölgykoszorújának. J. f. k.: „Emlék a januar 23-án tartott 'Urak bálja' Hölgy-koszorújának. Melléklet a 'Divatcsarnok' 6ik számához 1860.” J. b. l.: „Kiadja Werfer Károly”. J. j. l.: „Nyom. Haske és Tsa Pesten 1860”. Kőrajz.
59. *Magyar Színházi Lap*, 1, 1860/1, január 1., 3., 4.
60. *Magyar Színházi Lap*, 1, 1860/1, január 1., 5.
61. *Remellay Gusztáv*: Néhány szó a magyar jelmezeképek ügyében. Nyílt levél Egressy Gábor úrhoz. *Magyar Színházi Lap*, 1, 1860/3, január 14., 23-25.
62. „Illyen magyar embert én csak egyet ismerek, hanem a külföld, melly az illy szellemeket becsülni tudja, hazánkat ez egytől is megfőszottta. Mikor támad pedig egy új *Henszlmann Imre* számunkra, vagy csak egy kis *Imruska*, a kit aztán megkötnénk, hogy itt ne hagyhasson bennünket, mint szent Pál az oláhokat!” – Uo.
63. MNG ltsz.: 1946-3944. A vázlatkönyv belső borítóján felirat: „Vettem ft 12-ért juni 28n 858”. A szerepképek vázlatai: „Egressy mint Lear király” – 1; „Egressy mint Bronkovits” – 2; „Egressy mint Hamlet” – 3; „Egressy Coriolanban” – 6; „Egressy mint Krumm” – 7v; „Egressy mint bankár” – 8v; „Egressy mint Grittin” – 10v; „Egressy mint Péter cár” – 41. – A vázlatkönyv rajzairól részletes leírást adott színészportré-katalógusában (*Cenner 1963*, 5-7.); A vázlatok és a metszet leírása: uo. 32.
64. A porté alatt jelzés: „Balra lent: „Marastoni Jos. 1863”. Jobbra lent: „Nyomt. Deutsch testvérek Pesten 1863”. A kis kép között jobbra lent „VB” szignatúra
65. Az előadás és képi ábrázolásainak részletes feldolgozása: *Tomsics 2007*.
66. A színlap leírása szerint: „A horvátországi szükölködők javára: Nagy előadás szavalat-, ének- és ábrákkal. Nemzeti Színház, 186. április 3-4. III. szakasz: Két ábra zenekisérettel: 1. Soliman követei felszólítják Zrínyi Miklóst Szigetvár feladására. 2. Zrínyi Miklós és a várórség esküszik a várat megvédeni. Az ábrák magyarázatát Zrínyi a költő „Zrinias” költeményéből olvassa Jókai Mór úr. – Zrínyi Miklós szerepében gr. Zichy Manó.” – OSZK, Színháztörténeti Tár.
67. Barabás szerepe bizonyára a közreműködők csoportjának előzetes elrendezése volt. – *Vizkelety 1865*, 120.
68. *Pauler Gyula*: Zrínyi Miklós, a szigetvári hős. *VU*, 7, 1860. 3-4., 13-14., 29-31., 39-41., 51-53.
69. Bemutatója a Nemzeti Színházban: 1860. március 29. – Az eskü jelenete: I. felvonás, 9. jelenet vége
70. Jókai beszámolója az előadásról: Kakas Márton levelei. CXXIV. A horvát szükölködők javára rendezett műverseny. *VU*, 7, 1860/15, április 8., 175.
71. *Jókai Mór*: Főúri előadások. (A hajdani Nemzeti Színházról.) 1900. Újra közölve: Jókai Mór Hátrahagyott Művei. 4. köt. Emlékeimből. Budapest, 1912. 45-47.
72. Szigetvári jelenet a történetből. A hős Zrínyi és hű bajnokai esküje, győzni vagy halni. Néma ábrázolatban előadott a szükölködő horvátok javára a nemzeti színpadon magyar főrendi műkedvelők által 1860-diki április 3-kán. Készítettett az előadás emlékére, alkalmára és tiszteletére. Jelezve: Pest 1860. Nyomatott és kapható Werfer Károly műintézetében. Kőrajz; Szigetvári jelenet a történetből. Az ostromló török had követei az ostromlott Szigetvár hősei előtt. Néma ábrázolatban előadott a szükölködő horvátok javára a nemzeti színpadon magyar főrendi műkedvelők által 1860-diki április 3-kán. Készítettett az előadás emlékére, alkalmára és tiszteletére. Az ábrázolásban részt vettek: [a részt vevők nevének felsorolása]. Jelezve: „Pest 1860. Nyomatott és kapható Werfer Károly műintézetében.” Kőrajz
73. A *Hölgyfutár* április 7-i beszámolója szerint a kőrajzok „már négy nap óta kaphatóak”. A lap ekkor úgy tudja, hogy a részt vevők arcképeinek megőrkítésére Barabás Miklós készül. – *Hölgyfutár*, 11, 1860/42, április 7., 334.
74. Szigetvári jelenet a történetből. „A hős Zrínyi és hű bajnokai esküje, győzni vagy halni.” J. n. Kőrajz. *KU*, 2, II, 2. kötet, 1860/9, 102-103.

75. *KU*, 2, 1860/8, május 20., 90–91. és május 27. 9. sz. 102–103.; Képmagyarázatok: *N. n.*: Szigetvári jelenetek. U. o. 105.
76. Werfer Károly akadémiai könyvnyomdájának monographiája. 1606–1885. Budapesti Országos Kiállítás 1885. XIX. Kassa, 1885.; *Pilinyi 1994*, 116–118.
77. *r. l.*: Zrínyi-ünnepély Szigetvárott. *Somogyalvidék* sept. 8. *VU*, 7, 1860. szeptember 16., 460; *N. n.*: Zrínyi-ünnep Szigetvárott. *Nefelejts*, 1860/25, szeptember 16. 297–298.
78. *CSK*, 1, 1860/9, december 9., 140.
79. *Tomsics 2007*.
80. *Nefelejts*, 1860. április 8., 10. – Idézi: *Tomsics 2007*.
81. Orlai 1865-1866 között festette Szép Ilonka-ciklusát, a sorozat nyolc darabjának fénykép-reprodukciója 1867-ben jelent meg Ráth Mór kiadásában. Keserü Katalin: Orlai Petrich Soma. Budapest, 1984, 63.; A Hölgyfutár műlapjának előképe: „Orlai Petrich Soma: Felköszöntés. Szép Ilon-ból jelenetekép.” O. v. 83x68 cm. Szekszárd, Wosinsky Mór Múzeum, ltsz.: 56.268.; Felköszöntés./ (Vörösmarty Mihály „Szép Ilonka” balladájából.)/ Éljen hát a hős vezér magzatja./ Addig éljen, míg a honnak él/ Téged is te erdők szép virága/ Üdvözölve tisztelet pohár. J. b. l.: „Fest. Orlai. Kőre rajz. és nyom. Rohn A. Pesten.” J. j. l.: „Műlap a Hölgyfutárhoz 1860 Kiadja Emich Gusztáv.” Kőrajz.
82. Szép Ilonka. (Vörösmarty M. költeménye után (II. rész). Magyar képzőművészeti társulat albumlapja 1862. Nyomt. Pollák Testvérek Pesten 1863.” J. b. l.: „Festette Orlai Soma.” J. j. l.: „Rajzolta Grimm Rezső.” Kőrajz.
83. „A színház ezuttal Vizkelety Bélának e lapok hasábjairól is dicséretesen ismert jelmeztanulmányait vette igénybe. Üdvözöljük e téren a komoly, művészeti és historiai törekvést.” – *N. n.*: Színpadi jelmezek. *VU*, 7, 1860/52, december 23. *CSK*, 1861, 175.;
85. *Vizkelety 1865*, 120. – Tudomása szerint Barabás rajzai nyomán ő rendezte a főrangúak Zrínyi-élőképeit is. – Uo.
86. Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet adatbázisa:
<http://www.szinhaziadattar.hu/index.php?lang=hu&db=oszmi.01.01&kf=>
87. *Hartmann 1976*; *Telesko 1996*.
88. *Basics 1984*; *Szvoboda Dománszky, 2007*, 150.
89. [*Vahot Imre*]: A Hunyadi-ház diadalünnep. *Napkelet*, 1, 1857/45, november 15., 728.
90. Utóbbi öregkori arckép „képünkön természetesen fiatalítva van” – teszi hozzá Vahot. – A Hunyadi-ház diadalünnep című juttalomkép hatása és jellemzése. Vahot Imre válasza. *Napkelet*, 1, 1857/49, december 13., 790-91.
91. A Hunyadi-ház diadalünnep című juttalomkép hatása és jellemzése. Székely József levele a szerkesztőhöz. *Napkelet*, 1, 1857/49, december 13., 789.
92. *Vahot Imre* válasza... i. m.
93. *Vahot Imre* válasza... i. m.; Vizkelety kompozícióját 1866-ban, némileg megváltozott történeti háttérbe ágyazva, Vinzenz Katzler kőrajza újítja fel. Kiküszöbölendő a történeti tévedést, megtartva a szereplőket a jelenetet az 1442. évi Vaskapu melletti győzelmet követő diadalünnepként prezentálja: A Hunyadi-ház diadalünnep. Hunyadi János diadalkoszoruzottan tér vissza 1442-iki július végén a Vaskapu mellett – véres harcából, melyben a nyolczvan ezrenyi török sereget semmivé tette. Örömpesve fogadja őt a hős vezér méltó hitvese: Szilágyi Erzsébet, kezén vezetve az akkor még kised Mátyást. J. b. a képen: „KV 66”; J. b. l.: „Kőre rajzolta Katzler V.” Kőrajz.
94. A Hunyadi-ház diadalünnep című juttalomképünk hatása. *Napkelet*, 1, 1857/47, november 29., 759.
95. *Lisznyai Kálmán*: A Hunyadi-ház diadalünnep. *Napkelet*, 2, 1858/1, január 3., 1–4.; Első helyezett: *Szabados János*: A Hunyadi-ház diadalünnep. *Napkelet*, 2, 1858/2, január 10., 18–19.; További díjazottak: *Dalmady Győző*: Hunyadvár öröme. Uo. 19–20.; *Thali Kálmán*: A Hunyadi-ház diadalünnep. *Napkelet*, 2, 1858/13, március 28., 194–195;
96. Vahot monográfusa úgy tudja a kőrajzból 3000 példányt adott el a kiadó. – *Stiller Kálmán*: Vahot Imre. *Klly. a Gyöngyösi Kalendárium 1913. évfolyamából*. Eger, 1912. 18.
97. A Pesti Műegylet által 1858. évi januarius 15-től februarius 14-ig kiállított művek lajstroma. Kat. sz.: 2.: Kollarz F., Bécsben. A Hunyadi-ház diadalünnep. Kőrajz Vizkelety Béla műve után. Vahot Imre ur tulajdona. – *Szvoboda Dománszky 2007*, 417.
98. Az olajkompozíció elsőbbségére a kőrajz felirata utal. 2004-ben a Nagyházy Galéria árverésén felbukkant a jelenet olajfestésű, jelzetlen változata, amely vélhetően Vizkelety saját műve.
99. *Napkelet*, 2, 1858/4, január 24., 64; A több mint 3000 példányban terjesztett kőrajz még a századvégen is sok otthon falát díszítette. Szana Tamás 1890-ben így írt róla: „Vizkelety Béla compositióit a Hunyadiak korából még

ma is nagyon sok helyen megtaláljuk. magasabb művészi becsük nincsen, [...] de az tagadhatatlan, hogy a közhangulat vezetésére, primitív eszközeik dacára is, jótékony hatást gyakoroltak”. *Szana 1890*, 95.

100. Vahot már 1858 márciusában úgy nyilatkozott, hogy a kőrajz a „vászonra festett eredeti” után készül. *Vahot Imre*: Két nap Bécsben. *Napkelet*, 2, 1858/11, március 14., 168-171; A kompozíció nagy méretű, jelzetlen olajvaltozata a Nyíregyházi Jósza András Múzeum tulajdona.

101. *Vahot Imre*: „Mátyás, az igazságos” című történeti képnek magyarázata. *Napkelet*, 2, 1858/45, november 7., 705–709.

102. Uo. 709.

103. Uo. 706.

104. Uo. 706.

105. *VU*, 5, 1858. 357.; *Déliabáb*, 1858/36, október 5., 430.; A *Napkelet* júliusi híradása szerint eddig két ezer példányra készült el: (Hírfüzér) *Napkelet*, 2, 1858/27, július 4., 431.

106. Pályadíj a legjobb verskölteményre. *Napkelet*, 2, 1858/41, október 10., 656.

107. *Teleki József*: A Hunyadiak kora Magyarországon. Pest, 1854. IV. kötet, 248–251.

108. *Kuliffay Ede*: Mátyás, az igazságos. *Napkelet*, 3, 1859/1, január 2., 1–3.; *Lisznyai Kálmán*: Mátyás az igazságos. *Divatcsarnok*, 1859/1, január 4., 6-11.

109. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok, ltsz.: 1621., 1622.

110. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok, ltsz.: 54. 103.

111. A testvérnépek abszolutizmus ellenes összefogása az 1950-es években az emigráció számára az ellenállás egyik lehetséges formája. Klapka György 1855-ben egy magyar – délszláv – román államszövetségre tesz javaslatot – Szabad György: Az elnyomott népek összefogásának szorgalmazói. In.: Kovács–Katus 1979, I. 508–513.; Kossuth Dunai Szövetség tervéről: u. o.: 705–709.; A nemzetiségek bevonásáról az ellenállásba, ill. a pánszláv egyesülésről mint a dualizmus alternatívájáról ld. Borsi-Kálmán Béla, Heiszler Vilmos, Kiss Gy. Csaba és Ress Imre tanulmányait: In.: Németh G. 1988, 423. skk.

112. *Mikó Imre*: Irányeszmék. *Budapesti Szemle*, 1860. 8–9. kötet; *Mocsáry* 1855.; Esztétika terén az ideál-reál vita.; *Berzeviczy* 1927, 153., 378.; Továbbá: *Buzinkay* 1988, 293.; Populáris megfogalmazása: *Pájer Antal*: A Béke olaj-ága. (vers) *Nefeletjs*, 1860/36, december 2., 425.

113. Az 1859-es ünnepségek a nemzeti közmegegyezés demonstratív eseménysorozatát jelentették: *Fábri* 1997.

114. Erkel Ferenc Hunyadi László című daljátéka 2-ik felvonásának végjelenete. J. j. l.: „Nyomt. Walzel A. F. Pesten”; A „királyi eskü” jelenete a „Hunyadi László” operából. *Fametszet. VU*, 8, 1861/35, szeptember 1., 413.

115. Mátyás király és Beatrix menyegzői bevonulása Budára 1476-ban. J. b. l.: „Tervezte és köre rajzolta Vizkelety Béla.” J. j. l.: „Ny. Rohn és Grund Pest 1864”

116. *Szilágyi Sándor*: Báthori István, Erdély fejedelme és Lengyelország királya. *Napkelet*, 3, 1859/47, december 20., 759–760., II. 774–776.

117. V. I. [*Vahot Imre*]: Vizkelety Bátori képe. *Napkelet*, 3, 1859/49, december 4., 776.

118. Uo.

119. *Napkelet*, 6, 1862/22, június 1., 348–349.

120. Dobó vezér, Egervárának hős védője, 1552. J. b. l.: „Rajzolta Kovács Mihály.” J. j. l.: „Kore Rohn 854”. Kőrajz. In: *Kubinyi – Vahot 1854*, IV. kötet, 22. oldal után; *Biró* 1930, 35. Kat. sz.: 107.; *Ludányi* 1987. 40. kép, kat. sz.: 121.

121. *Berzy András*: Vahot Imre ismeretlen levele Kovács Mihályhoz. *Az egri Tanárképző Főiskola Füzetei*. 343. Eger, 1964. 653.

122. 1857-ben Vahot egyik kalendáriumában ismét felbukkan a téma: *Hang Ferenc*: Eger ostroma. Történeti rajz. In.: Él magyar, áll Buda még! Mátyás diák naptára. Budapesti képes kalendárium az 1858-dik évre. Szerk.: *Vahot Imre*. Budapest, 1857. 168–172.

123. Kiss Bálint: Eger-vár védelme a törökök ellen 1552-dik évben. – MNM TKCS T. 2523; *Zádor* 1953, 40.

124. *Vahot Imre*: Eger várának hősi megvédése, 1552-ben. I. *Napkelet*, 3, 1860/1, január 1., 11–13.

125. *Pauler Gyula*: Eger ostroma. *VU*, 7, 1860/28, július 8., 334-335.

126. *Vahot Imre*: Eger várának hősi megvédése, 1552-ben. I. *Napkelet*, 3, 1860/1, január 1., 11–13., II. 25-29., III. 42–46.

127. *Horváth 1842-1846*, III. kötet, 79; *Jókai 1854*, 268. (Dobó István, s az egri hősök.)

128. *Divinyi Mihály*: Eger a magyar költészetben. Budapest, 1938.

129. *Dr. Lányi Károly*: Magyar nemzet történetei képekkel a nép számára. Bucsánszky Kiadó, Pozsony, 1846, 172.;

- Boldényi J.*: Ungern i pittoreskt, historiskt, litterart, artistiskt och monumental hauseende. Stockholm, 1852; Eger ostroma 1552-ben. In.: Emich Gusztáv nagy képes naptára 1865-re. Pest, 1864. 117.; Eger ostroma. In.: *Képes Világ*, I. 1866. V. füzet, 225.
130. Székely Bertalan válogatott művészeti írásai. Vál.: *Maksay László*. Budapest, 1962. 150.
131. A Pesti Műegylet által 1860. évi februarius 17-től martius 20-ig kiállított művek lajstroma. Kat. sz.: 5.: Kollarz F.: Eger várának hősi megvédése Dobó és bajtársai és az eger neveket velök együtt kivívott magyar nők által 1552-ben, Vizkelety Béla műve után. Vahot Imre tul. – *Szoboda Dománszky 2007*, 450.
132. *Kuliffay 1860*.
133. *Vahot Imre* Emlékiratai. Budapest 1882, 438–439
134. A „pozitív múltkép” kidolgozásáról bővebben: *Révész 2000*, 589.
135. *Veszprémi Nóra*: Nemzeti mitológiák. In: *Nemzet és művészet 2010*, 300–303.
136. *Szűcs 1985*.
137. *Basics 1991*, 123–133.
138. *Révész 2001*.
139. *N. n.*: Legújabb történeti műlapunk ügyében. *Napkelet*, 6, 1862/22, június 1., 348–349.
140. A történeti zsáner általános jellemzői: tipizálás, érzelmesség, realizmus; *Eschenburg 1987*.
141. *N. n.*: Izabella királynő búcsúja. *CSK*, 1, 1860/4, november 4., 57.
142. *Remellay Gusztáv*: Bornemissza Anna egy órai uralma. Második félévi nagy műlapunk magyarázata. *CSK*, 4, 1863/26, június 28, 452–456.
143. Bornemissza Anna egy órai uralma. *Ifjúság Lapja*, 1864, 617.; Emich Gusztáv Nagy naptára az 1865. évre. Szerk: *Vadnai Károly* és *Szokoly Viktor*. Pest, 1864, 155.: Apafi Mihály fejedelemné egy órai uralma. (*Vizkeletytől*.) J. b. l.: „Rusz K.” *Fametszet. HKf*, 4, 1868/13, március 26., 201; 1864-ben a Nemzeti Színházban előadott élő-kép szereplői voltak: gr. Károlyi Edéné, gr. Keglevich Béláné, gr. Pejacevich Pálné aszszonyságok, gr. Erdődy Henriette, gr. Degenfeld Berta, b. Révay Sarolta és b. Eötvös Ilona kisasszonyok; továbbá: gr. Esterházy István, gr. Feszetics Pál, Kendeffy Árpád b. Podmaniczky Ármin, herceg Odescalchi Gyula, gr. Károlyi Gyula, gr. Szapáry Imre és Bohus László urak. – *Gyulai Pál*: Műkedvelői előadás a szűkölködők javára 1864 márczius 21-én. In: *Gyulai Pál*: Dramaturgiai dolgozatok, Franklin, 1908, 73.
144. Például: Than Mór: János király halála (1862), Izabella királyné lemondása (1869),
145. Kiss Bálint 1854 decemberében mutatta be ilyen tárgyú művét a Pesti Műegylet kiállításán. Festményének tárgyát a tárlat katalógusa pontosan meghatározta: „Izabella özvegy királynő gyermekét jelenlévő tutorai tanácsára megszoportja, meggyőzendő a kételkedő török császár követét arról, hogy neki valósággal örököse van. Történeti hely Budán 1540 szeptemberében.” (Szoboda Dománszky 2007, 167.); Kiss Bálint után Franz Kollarz: Izabella és János Zsigmond a szultán követét fogadja, 1866. F. k.: „Zápolya János özvegye./ A Ferdinánd pártiak által koholt hírek ellenében meggyőzi a török szultán követét, hogy János király halála után maradt a magyar trónnak fiú örököse./ Kiss Bálint után Franz Kollarz”. J. b. l.: „Kiss Bálint tervrajza után./ Kőre rajzolta Kollarz F.”. J. j. l.: „Nyomtatva Rohn és Grund műintézetében Pesten.”
146. *Thüröczy János*: A magyarok krónikája. Budapest, 1978. VI–VII. fejezet: Károly király koronázása.
147. *Horváth 1842–1846*, II. kötet, 84.
148. *Jókai 1854*, 184–189. (Nő királyok)
149. *Vahot Imre*: I. Mária királynő. In: Kubinyi – Vahot 1853, II. 1–8.; *Vahot Imre*: Mária királynő. Történeti dráma 4 felvonásban. OSZK Színháztörténeti Tár: M 109. A koronázási jelenet: III. felvonás, 2. jelenet.
150. *Kulini Nagy Benő – Sárvány Elek*: Magyar hölgyek életrajza. Debrecen, 1861. 135–144. (A koronázási jelenet: 138–139.)
151. Liezen-Mayer Sándor: Első Mária királynő és anyja Erzsébet kényszerítve Durazzo Károly koronázásának tanúi lenni, első Lajos sírkövéhez menekülnek, Székesfehérvár 1385. MNG Ltsz.: 1611. – *Szoboda Dománszky 2007*, 210.
152. *Sinkó Katalin*: Liezen-Mayer Sándor: Első Mária királynő és anyja Erzsébet kényszerítve Durazzo Károly koronázásának tanúi lenni, első Lajos sírkövéhez menekülnek, Székesfehérvár 1385. In: *Aranyérmek 1995*. 248. kat. sz.: II. 2. 9.
153. *Remellay Gusztáv*: Erzsébet és Mária királynők N. Lajos sírjánál II. Károly koronázása alatt. (Történeti rajz.) Magyarázatul jövő évi műlapunkhoz. I. *Pesti Hölgy-divatlap*, 1, 1864/23, december 1., 265–268.; II. december 15.,

24. sz. 277–280.; Újra közölve: u. ott: I. 1865. január 1., 1. sz. 6–8.; II. január 15., 2. sz. 19–20.; III. február 1., 3. sz. 31–32.

154. *Komócsy József*: Két királynő. 1385. (Műlapunkhoz.) *PHD*, 1865/1, január 1., 1.

FÜGGELÉK

VIZKELETY BÉLA KÉPES SAJTÓHOZ KAPCSOLÓDÓ MŰVEI

NAPKELET (1857–1862)

A Hunyadiház diadalünnepe. J. b. l.: „Köre rajzolta Kollarz F.” J. l. k.: „E kép tervezője s kiadó-tulajdonosa Vahot Imre. Eredetijét szerző s olajba festette Vizkeleti Béla. (Pest, 1857.) Jutalomkép a Napkelethez.” J. j. l.: „Nyomt. Reiffenstein & Rösch müintézetében Bécsben.” Kőrajz.

Dalidó és palotás magyar táncz az erdélyi fejedelmek udvarában. J. b. l.: „Rajzolta: Vizkeleti Béla” J. k.: „Kiadta: Vahot Imre.” J. j. l.: „Nyomt. Reiffenstein és Rösch Bécsben.” Kőrajz. *A Napkelet* 1858. I. félévi műlapja

Mátyás az igazságos. A mint hadjáratából honába visszatér, s az ellne föllázadt főurakat nagyelkűségével megszegyeníti s ismét a maga részére hódítja, és az ő beleegyezésökkel oly törvényeket hoz, mik a hozzá hiven ragaszkodott nép egyenlőségi jogait s a megmentett haza külső belső bátorságát, jólétét, világhatalmát s dicsőségét biztosíták. – J. b. l.: „Köre rajzolta: Kollarz F.” J. k.: „E kép tervezője s kiadó-tulajdonosa Vahot Imre. Eredetijét rajzolta Vizkelety Béla 1858-ban. II-ik történeti műlap a Napkelethez.” J. j. l.: „Nyomt. Reiffenstein és Rösch müintézetében, Bécsben.” Kőrajz.

Nemzeti múzeumi nevezetesebb mütárgyak és ritkaságok. J. b. l.: „Rajzolta Vizkelety és Marscha.” J. j. l.: „Müller Emil könyvnyomdája.” *Napkelet*, 1858. 10. szám melléklete.

Magyar huszárok a 16-ik századtól a jelenkorig. J. b. l.: „Rajzolta Vizkeleti Béla.” *A Napkelet* 1858. évi melléklete. Bátor István erdélyi fejedelemnek, mint megválasztott lengyel királynak a lengyel nemzet képviselői s eljegyzett arája, Anna, királyi hölgy által Krakó előtt történt ünnepélyes fogadtatása, 1576-ban. Stefan Bathory ksze Siedmiogrodu, jako wybrany król Polski, jego przyjecie przez stany naradowe i swoje wysoko narzezone Królowe Anne, pod Krakowem w roku 1576. J. b. l.: „Köre rajzolta Kollarz F.” j. k.: „E kép tervezője s kiadó tulajdonosa: Vahot Imre. Eredetijét rajzolta: Vizkeleti Béla 1859 ben. III-ik történeti műlap a *Napkelethez*.” J. j. l.: „Nyomt. Reiffenstein és Rösch müintézetében Bécsben.” Kőrajz.

Trophäum. A Magyar Nemzeti Múzeum mütárgyai- és ritkaságaiból. J. b. l.: „Rajzolta Vizkelety és Zombory.” *Napkelet* 1859. 1. szám melléklete

Eger várának hősi megvédése Dobó és bajtársai és az egri nevet velök együtt kivívott magyar nők által, 1552-ben. J. b. l.: „Köre rajz. Kollarz F.” J. k.: „E kép tervezője s kiadó-tulajdonosa: Vahot Imre. Eredetijét rajzolta: Vizkelety Béla, 1860-ban. IV-ik történeti műlap a Napkelethez.” J. j. l.: „Nyomt. Reiffenstein és Rösch müintézetében Bécsben.” Kőrajz.

Magyar dalidó 1860-ban. J. n. l.: „Rajzolta Vizkeleti. Köre rajz. és nyomt. Rohn Pesten 1860.” J. b. l.: „Kiadta Vahot Imre. Napkelet.” *A Napkelet* 1860. évi jutalomképe. Kőrajz.

Mennyegzői magyar díszöltözék. F. k.: „Közli Tóth Gáspár és fia, Bencsik György nőruhaszabó, Monaszteri és Kuzmik divatterme.” J. j. l.: „Rajz. Vizkeleti Béla. Ny. Rohn.” *Napkelet* 1860. évi melléklete. Kőrajz.

Pesti Magyar divatkép tavaszi viseletekkel. F. k.: „Közli Viller Imre férfiaszabó, Gittling Adolf nőruhaszabó, Takácsi József gyermekruha-szabó.” J. j. l.: „Rajz. Vizkelety Béla. Ny. Rohn” *Napkelet* 1860. 9. szám melléklete. Kőrajz. Mátyás király bevonulási jelenete a 'Szép Ilon' czimű dalműben. J. b. l.: „Melléklet a Napkelethez” J. j. l.: „Ny. Rohn és Grund, Pest, 1862” *A Napkelet* 1862. I. félévi jutalomképe. Kőrajz.

A hét magyar vezér megjelenése a pusztaszeri nemzetgyűlésre. J. j. l. a képen: „Eduard Kaiser fecit 1862.” J. b. l.: „Köre rajzolta Kaiser E.” J. k.: „A Napkelet VI-ik műlapja. Rajzolta Vizkeleti Béla. Kiadta: Vahot Imre. E kép utánzása és utánnomása tilos.” J. j. l.: „Nyomt. Reiffenstein és Rösch müintézetében, Bécsben.” *A Napkelet* 1862. II. félévi műlapja. Kőrajz.

Csermelyi Sándor. J. b. l.: „Rajz. Vizkelety Béla. Ny. Rohn és Grund Pest” *A Napkelet* 1862. 1. számának melléklete Kőrajz.

BUDAPESTI KÉPES LAP (1860)

A magyar korona népeinek testvéries egyesülése életben és halálban. Ezen kép azon jelentékeny történeti mozzanatot ábrázolja, midőn Hollós Mátyás király Szabács várának személyesen vezetett ostroma, s kitűnő vitézséggel eszközölt bevétel után az elesettek hült tetemei fölött, dicsőséges, diadal- és önérettel a legszélesebb honpolgári és rokoni egyetértés jelképeül baráti kezet szorít a magyar, horvát, szerb és román ostromló hadak a győzelmet vele együtt kivívott vezéreivel ugyanazon népfajok közbajnokainak diadali örömríadása mellett. [Ugyanez a felirat horvát, német és szerb nyelven] J. k.: „E-kép tervezője s Kiadója: Vahot Imre. Rajzolta: Vizkelety Béla.” J. j. l.: „Reiffenstein és Rösch műintézetében Bécsben.” *A Budapesti Képes Lap* 1860. évi jutalomképe. Kőrajz.

CSALÁDI KÖR (1860–1864)

Izabella királyné búcsúja. J. b. l.: „Marastoni József 1860. Vizkelety rajza után.” J. j. l.: „Ny. Engel és Mandello Pesten 1860.” CSK, 1860/4, november 4., 57. Kőrajz.
V. László eskütétele. J. b. l.: „Festette Vizkelety Béla. Kőre rajzolta Cánzi Ágost.” J. j. l.: „Nyomatott Engel és Mandello műintézetében. A „Családi Kör 1861ki műlapja.” Kőrajz.
Új évre. J. b. l.: „Vizkelety B.” J. j. l.: „Marastoni Jós.” CSK 1861. 1. szám melléklete. Kőrajz.
Tarczay Anna. J. b. l.: „Vizkelety Béla.” J. j. l.: „Marastoni Jós. 1861” CSK 1861/10, március 10., 153. Kőrajz.
Bornemissza Anna egy órai uralma. J. b. l.: „Vizkelety Béla terve után, kőre rajzolta Marastoni Antal. Nyomt. Pataki József műintézete Pesten 1863.” J. j. l.: „Kiadja Emilia. A „Családi Kör II. félévi nagy műlapja, 1863.” Kőrajz.
Izabella királyné anyai áldozata. J. b. l.: „Vizkelety Béla terve után kőre rajzolta Marastoni Antal. Nyomt. Pataki József műintézete Pesten 1864.” J. j. l.: „Kiadja Emilia. A Családi Kör I. félévi műlapja 1864. Kőrajz.

NEFELEJTS (1859–1876)

[Fejléc] 1861-től Vizkelety Béla rajza.

Zrínyi esküje. Zakletve Zrinjjeva. J. j. l. a képben: „A. Rohn lith.” J. b. l.: „Vizkelety B. festménye után kőre rajzolta Rohn Pesten.” J. k.: „A horvátországi, slavoniai és határörvidéki szűkölködők felsegállítására. Kiadták: Bulyovszky Gyula, Kozma Vazul és Pompéry János, 1860.” J. j. l.: „Nyomtatta Reiffenstein és Rösch Bécsben.” *A Nefelejts* 1860. II. félévi műlapja. Kőrajz.

NÉPUJSÁGA (1859–1863)

Hunyady halála. J. n. *Népujsága*, 1, 1860/3, augusztus 12., 32. – „jeles tehetségű festőnk, Vizkelety rajzolta” – uo. 36. Monokróm színezett fametszet.

VASÁRNAPI UJSÁG (1854–1918)

Magyar férfiviseletek: 1) XVI. században: Nemes. Főúr. Polgár. J. j. l.: „Blumberg f.” VU, 1860/7, február 12., 75. Fametszet.

Magyar férfiviseletek a XVI. században: 2. Parasztok. J. j. l.: „Blumberg f.” J. b. l.: „Pollak sc.” VU, 1860/8, február 19., 89. Fametszet.

Magyar diszvisolet a XVI. századból. J. j. l.: „Blumberg f.” J. b. l.: „Pollak sc.” VU 1860/13, március 25., 145. Fametszet.

Magyar uri viseletek a XVI. századból. J. b. l.: „VB.” VU, 1860/15, április 8., 173. Fametszet.

Hadi-viseletek a XVI. században. J. b. l.: „Vizkelety.” J. j. l.: „Riewel sc.” VU, 1860/23, június 3., 273. Fametszet.

Uri viseletek a XVII. századból. J. n. VU, 1860/24, június 10., 281. Fametszet.

Magyar hadiviselet a XVII. század elejéről. J. n. VU, 1860/25, június 17., 297. Fametszet.

Magyar viseletek a XVII. század közepéről. J. n. VU, 1860/26, június 24. Fametszet.

Magyar főrangú viseletek a XVII. század elejéről. (Lásd a szöveget 363. lapon.) J. n. VU, 1860/30, július 22., 362. Fametszet.

Magyar viseletek a XVIII. század elejéről. J. n. VU, 1860/32, augusztus 5., 384. Fametszet.

Magyar női díszviselet a XVIII. századból. J. n. VU, 1861/8, február 24., 85. Fametszet.

Magyar női viseletek a XVIII. századból: II. Téli-öltözék. J. n. VU, 1861/9, március 3., 100. Fametszet.

Magyar női viseletek a XVIII. századból: III. Nyári öltözék. J. n. VU, 1861/10, március 10, 112. Fametszet.

Magyar női viseletek a XVIII. századból: IV. Nyári öltözék. J. n. VU, 1861/11, március 17, 124. Fametszet.

A magyar viselet történetéből. 1. Mátyás király gyalog lándzsásai. 2. Mátyás király gyalog lövészei. J. n. VU, 1861/29, július 21., 337. Fametszet.

A magyar viselet történetéből. 3. Gyalog katonák 1606-ból, 1703-ból. J. n. VU, 1861/31, augusztus 4., 376. Fametszet.

A magyar viselet történetéből. 4. Végvidéki és rendes gyalog katona 1730-ból. J. n. VU, 1861/32, augusztus 11, 337. Fametszet.

A magyar viselet története: 5. Gyalogsági tiszt 1748-ból. Gyalog közvitéz 1756-ból. J. n. VU, 1861/33, augusztus 18., 384. Fametszet.

A magyar viselet története. 6. Gyalog katona 1800–1806-ból. Gránátos 1790-ból. J. n. VU, 1861/34, augusztus 25. 397. Fametszet.

AZ ORSZÁG TÜKRE (1862–1985)

Emeső álma. J. b. I.: „Vizkelety” OT, I, 1862, május 1., 9. szám, 134. Kőrajz.

Sarolta, Gejza neje. J. b. I.: „Vizkelety” OT, I, 1862, június 15., 12. szám, 181. Kőrajz.

Hroszwitta. J. j. I.: „Vizkelety Béla” OT, I, 1862, július 1., 13. szám, 201. Kőrajz

GYERMEKBARÁT (1861–1867)

Zrínyi esküje. J. n. A *Gyermekbarát* 1864-es évfolyamának melléklete. Fametszet.

Beatrix, Mátyás arájának fogadtatása. J. n. *Gyermekbarát*, 4, 1864, 473. Fametszet.

Bornemisza Anna egy órai uralma. J. n. *Gyermekbarát*, 4, 1864, 617. Fametszet.

HAZÁNK ÉS A KÜLFÖLD (1864–1872)

Vácvara hajdan. F. k.: „(Vizkelety ered. után rajz. Blumberg.)” HKf, I, 1865/5, január 29., 73. Fametszet.

A pesti Duna-part 1800-ban. F. k.: „(Vizkelety eredetije után rajz Blumberg.)” HKf, I, 1865/7, február 12., 100. Fametszet.

Pest száznegyven év előtt. F. k.: „(Vizkelety B. eredtije után)” HKf, III, 1867, május 9., 19. szám, 305. Fametszet.

Apafi Mihály fejedelemlépe egy órai uralma. (Vizkeletytől.) J. b. I.: „Rusz K.” HKf, IV, 1868, március 26., 13. szám, 201. Fametszet.

PESTI HÖLGY-DIVATLAP (1860–1898)

Erzsébet és Mária királynők Nagy Lajos sirjánál II. Károly koronázása alatt. Die Königinnen Elisabeth und Maria am Grabe Ludwigs des Grossen, während der Krönung Karl II. J. b. I.: „Vizkelety B. festvénye után, kőre rajzolta: Marasztóni J. Jutalomkép a „Pesti Hölgly divatlaphoz.” J. k.: „Kiadja Király János.” J. j. I.: „Nyomt. Rohn és Grund, Pesten 1865.” A *Pesti Hölgly-divatlap* 1865. I. félévi műlapja

Hegedüs család. J. b. I.: „Vizkelety B. festvénye után kőre rajzolta N. József. Nyomta Reiffenstein és Rösch Bécsben.” J. j. I.: „Kiadja Király János Pesten 1865.” Jutalomkép a „Pesti hölgly-divatlaphoz” Kőrajz.

„AZ 1864. ÉVI KÖLTSÉGVETÉS SZERINT A TÁRSULAT ÁLTAL MEGVETT KÖNYVEK JEGYZÉKE.
VIZKELETI BÉLA HAGYOMÁNYÁBÓL.”

Forrás: Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Évkönyve 1864. Pest, 1865, 32–33.
(Az eredeti hivatkozások alatt szögletes zárójelben azok mai bibliográfiai azonosításai.)

1. Geschichte der Baukunst. 3 kötet
[Franz Kugler: Geschichte der orientalischen und antiken Baukunst. I–III. Bd. Verlag der Seubert, Stuttgart, 1859.]
2. Grundriss der Kunstgeschichte. 3 kötet
[Wilhelm Lübke: Grundriss der Kunstgeschichte. Ebner & Seubert, Stuttgart, 1860.]
3. Geschichte der Plastik. 2 kötet
[Wilhelm Lübke: Geschichte der Plastic von der ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Seeman, Leipzig, 1863.]
4. Handbuch der Kunstgeschichte. 5 kötet
[Feltehetően: Franz Kugler: Handbuch der Kunstgeschichte című munkájáról van szó. Első kiadása: Stuttgart, 1842; Második kiadás Jacob Burghardt együttműködésével Stuttgart, 1848; Harmadik, bővített kiadás: Stuttgart, 1858; Negyedik kiadás: Ebner & Seubert, Stuttgart, 1861.]
5. Spalarts, Kostüme. 5 kötet
[Spalart, Robert von: Versuch über das Kostüm der vorzüglichsten Völker des Alterthums, des Mittelalters und der neuern Zeiten. Wien, 1796–1811.]
6. Kőváry, Erdély története. 1 kötet
[Kőváry László: Erdély története 1848-49-ben. Emich, Pest, 1861.]
7. Kőváry, viseletek és népszokások. 1 kötet [Kőváry László: A magyar családi s közéleti viseletek és szokások a nemzeti fejedelmek korából. Ráth, Pest, 1860.]
8. Archeologiai közlemények. 1 kötet
[Feltehetően: Ipolyi Arnold: Csallóköz műemlékei. (Archeológiai Közlemények.) Pest, 1859.]
9. Rogerius mester, Szabótól. 1 kötet
[Rogerius Mester Váradi Kanonok Sirmalmas Éneke, Magyarországnak IV-dik Béla Király Idejében a Tatárok Által Történt Romlásáról. Tamás Spalatói Esperest „Historia Salonia”-jából, a Tatárjárás Története. Nagy-Magyarország Dolgáról (Rikárd Praedikátor-rendbeli Szerzetestől). Ford.: Szabó Károly. Pest, 1861.]
10. Sintagma historicum, de sigillis. Pray Gy. 1 kötet
[Pray György: Syntagma historicum de sigillis regum et reginarum Hungariae pluribusque aliis. Budae, 1805.]
11. Historia di Leopoldo. 2 kötet
12. Chronik der oesterreichischen Fürsten 1621. 1 kötet
13. Magyar régiségek. 1 kötet
[Kiss Bálint: Magyar régiségek. Landerer, Pest, 1832.]
14. Hapelli Historia Europea. 1 kötet

15. Balatoni album. 1 kötet
[Szerelmey Miklós: Balaton albuma. Pest, 1848.]
16. Budai pasák, Gévay Antaltól. 1 kötet
[*Gévai Antal*: A budai pasák. Pest, 1841.]
17. Harless, Anatomia. 1 kötet
18. Párthus és hún-magyar szittyákról. Bartal. 1 kötet
[Bartal György: A parthus, hun-magyar scythákról tanulmányai befejezéséül. Knauz Nándor, Pest, 1862.]
19. Schaumünzen-Sammlung. 1 kötet
20. Flud historiája. 1 kötet
21. Titus Livius. 1 kötet
Historiarum ab urbe condita
22. Türkische und ungarische Chronik. 1 kötet
[Paul Fürst: Türkische und ungarische Chronica oder kurtze historische Beschreibung aller deren, zwischen dem hochlöblichsten Ertz-Hauss Österreich, auch andern christlichen Potentaten eines Theils; und ... dem Türcken, anders Theils ... geführter Kriege sowohl in Ober-und Unter-Ungarn als Siebenbürgen. 1663.]
23. Kostüm-Atlas. 1 kötet
24. Frank V. a magyar nem. műv. tört. 1 kötet
25. Von der Aetzkunst. Kocklern. 1 kötet
26. Discirsi. 1 kötet
27. Rerum transilvanarum, Bethlen János. 1 kötet
[Feltehetően: *Bethlen, Wolfgangus de [Bethlen Farkas]*: Historia de rebus Transsylvanicis. Tomus I–II. Ed. *Benkő, Josephus*. Cibinii, 1782.]
28. Alt und neue Pannonia 1868. 1 kötet
[Han, Paul Conrad Balthasar: Alt und neu Pannonia, oder Kurz-verfasste Beschreibung des uralten edlen Königreichs Hungarn... von mehr dann 1000. Jahren hergeholet, vorzeigend aller christlichen Könige ... Leben, Regierung, Gross-Thaten und Absterben, samt Vermeldung aller angehörigen Länder, Städte und vornehmsten Plätze. Nürnberg, 1686.]
29. Adalék a művészet történetéhez. 1 kötet
30. Edward Brown. Kaiser. 1860. 1 kötet
31. Jacobi. Burghard. 1 kötet
[*Jacob Burckhardt* (1818–1897) valamely, 1864 előtt megjelent művére utal.]
32. Schmeitzel Gold und Silber. 1 kötet
[Marc Schmeitzel: Erlautening gold und silber Münzen von Siebenbürgen. Halle, 1748.]
33. Khevenmüller numismata regum veterum. 1 kötet
[*Khevenhüller, Franz Anton*: Regum veterum numismata anecdota, aut perrara notis illustrata. Wien, Trattner, 1752.]

34. Egypt. griech. römische Alterthümer. 1 kötet
[Feltehetően: Aegyptische, griechische und römische Alterthümer in treuen Abbildungen. Prag, 1822.]
35. Verzeichniss Gem. Sammlung. Berlin. 1 kötet
36. Magyarok életrajzai. Kerékgyártó Árpád. 6 füzet
[*Kerékgyártó Árpád*: Magyarok életrajzai. Pest, 1856–1859.]
37. Kézai Simon mester nagy krónikája. 1 kötet
[*Kézai Simon Mester Magyar Krónikája*. Ford.: *Szabó Károly*. Ráth, Pest, 1862.]
38. A budai királyi vár kápolnája K. N. 1 kötet
39. Belvedere-Gallerie Katalog. 1 kötet
[Időben legközelebb álló: *Erasmus Engert*: Catalog der k. k. Gemälde-Gallerie im Belvedere zu Wien. Wien, Carl Gerold's, 1860.]
40. Nemzeti muzeum. Utmutató. Dux Adolftól. 1 kötet
[Dux Adolf: Magyar Nemzeti Múzeum: útmutató ennek műkincsgyűjteményeiben. Lampel, Pest, 1857.]
41. Ambraser Sammlung. 1 kötet
42. Pyrker képtár. 1 kötet
[Mátray Gábor: Pyrker János László egri patriarcha-érsek képtára a Magyar Nemzeti Muzeum Képcsarnokában. Pest, 1846. (Második kiadás: 1851.)]
43. Laokoon, Lessing. 1 kötet
[*Gotthold Ephraim Lessing*: Laokoon oder Über die Grenzen der Mahlerey und Poesie (1788) című művének valamely kiadása.]
44. Mengs Muzeum. 1 kötet
[*Johann Gottlob Matthäy*: Verzeichniss der im königl. sächs. Mengs'schen Museum enthaltenen antiken und modernen Bildwerke in Gyps. Arnoldi, Dressen, Leipzig, 1831.]
45. Beiträge zur mittelalterlichen Siegelkunde in Ungarn. 1 kötet
[Ipolyi Arnold: Beiträge zur mittelalterlichen Siegelkunde Ungarns. Wien, 1859.]

FELHASZNÁLT IRODALOM, RÖVIDÍTÉSEK

Ambrózy 1940.

Ambrózy György: A magyar csatakép. Budapest, 1940.

Aranyérmek 1995.

Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művész kultusz és műpártolás Magyarországon a 19. században. Szerk.: *Sinkó Katalin*, Kiállítási katalógus, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1995.

Basics 1984.

Basics Beatrix: Weber Henrik történelmi tárgyú grafikái a Történelmi Képcsarnok gyűjteményében. *Folia Historia*, 12, 1984, 93–108.

Basics 1991.

Basics Beatrix: A honfoglalás és a magyar állam létrejöttének időszakát ábrázoló grafikák a Magyar történelmi Képcsarnokban. *Folia Historica*, 16, 1991, 123–133.

Batizfalvi 1863.

Batizfalvi István: Magyar királyok és vezérek arcképcsarnoka. Rajzolta Vizkelety Béla. Pollak, Pest, 1863.

Berkeszi 1910.

Berkeszi István: Temesvári művészek. Temesvár, 1910, 76–80.

Berzeviczy 1927

Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon. 1849–1865. Franklin, Budapest, II. 1927.

Biró 1930.

Biró Béla: Kovács Mihály 1818–1892. A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Kereszténykori Régészeti és Művészettörténeti Intézetében készült doktori értekezés. Budapest, 1930.

Buzinkay 1988.

Buzinkay Géza: A középosztály kialakításának programjai. In.: Németh G. 1988. old?

Cenner 1963.

Cenner Mihály: Cenner Mihály: Magyar színésportrék. I. Grafikus ábrázolások a XIX. században. (Színháztörténeti Könyvtár 12.) Színháztudományi Intézet, Budapest, 1963.

Deák 1995.

Deák Ágnes: Társadalmi ellenállási stratégiák az abszolutista kormányzat ellen 1851–1852-ben. Aetas 1995/4

Eschenburg 1987.

Eschenburg, Barbara: Darstellungen von Sitte und Sittlichkeit – das Genrebild im Biedermeier. In: Biedermeiers Glück und Ende. Gestörte Idylle. Hrsg.: Hans Ottomeyer. München, 1987, 171–172.

F. Dózsa 1997.

F. Dózsa Katalin: Budapest – divatváros. A magyar divattervezés rövid története. In: Tanulmányok Budapest Múltjából XXVI. Budapest, 1997, 89–110.

Fábri 1997.

Fábri Anna: „Sosem volt ily compact egyetértés” – Kazinczy-ünnep – 1859. In.: Kegyelet és irodalom. Kultusz-történeti tanulmányok. Budapest, 1997. 181–188.

Fleischer 1935.

Fleischer Gyula: Magyarok a bécsi Képzőművészeti Akadémián. Budapest, 1935.

Horváth 1842–1846.

Horváth Mihály: A magyarok története. I-IV. kötet. Pápa, I. kötet: 1842; II. kötet: 1843; III. kötet: 1844; IV. kötet: 1846.

Hartmann 1976.

Hartmann, W.: Der Historische Festzug. Seine Entstehung und Entwicklung im 19. und 20. Jahrhundert. (Studien zur Kunst des 19. Jahrhundert 35.) München, 1976.

Jókai 1854.

Jókai Mór: A magyar nemzet története. Heckenast, Pest, 1854.

Kerny 2005.

Kerny Terézia: A veleméri Szent László-freskó XIX. századi feltámadása. Rómer Flóris, Ipolyi Arnold és Czobor Béla kísérlete Szent László-ikonográfiájának „megújítására”. *Ars Hungarica*, 33, 2005/2, 331–363.

Keserü 1993.

Keserü Katalin: Várábrázolások. Táj és történelem a historizmus festészetében Magyarországon. In: A historizmus művészete Magyarországon. Művészettörténeti tanulmányok. Szerk.: Zádor Anna. Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézet, Budapest, 1993, 223–241.

Kubinyi – Vahot 1854.

Magyar- és Erdélyország képekben. Szerk.: *Kubinyi Ferenc, Vahot Imre*, I–IV. kötet. Emich, Pest, 1854.

Kopp 1941.

Kopp Jenő: Ismeretlen magyar festők a XIX. első felében. (Szépművészeti füzetek 3.) Egyetemi, Budapest, 1941.

Kovács – Katus, 1979.

Magyarország története 1848-1890. Főszerk.: *Kovács Endre – Katus László*. I.–II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

Kuliffay 1860.

Kuliffay Ede, Lisznai Kálmán, Székely József, Szilágyi Sándor és Vahot Imre: Magyar történelmi képcsarnok. A Vízkelety B. által rajzolt s Vahot Imre által kiadott „Hunyadiház diadalünnepe”, „Mátyás az igazságos”, „Báthori István lengyel király bevonulása Krakkóba” és „Egervár hősi megvédése” című képek történeti és költői magyarázata. Pest 1860.

Ludányi 1987.

Ludányi Gabriella: Kovács Mihály. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1987.

Lukács 2002.

Lukács Anikó: Nemzeti divat a reformkori Pesten. Korall, 2002/10, 40–56.

Mocsáry 1855.

Mocsáry Lajos: A magyar társasélet. Pest, 1855.

Németh G. 1988.

Forradalom után – kiegyezés előtt. A magyar polgárosodás a az abszolutizmus korában. Szerk.: *Németh G. Béla.* Gondolat, Budapest, 1988.

Nemzet és művészet 2010.

Nemzet és művészet. Kép és önkép. Szerk.: Király Erzsébet, Róka Enikő, Veszprémi Nóra. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2010.

Papp 2005.

Papp Júlia: Rom és rekonstrukció. (Hazai építészeti emlékek 19. századi ábrázolásairól) In: Tanulmányok Rózsa György tiszteletére. Magyar Nemzeti Múzeum, 2005. 121–133.

Pilinyi 1994.

Pilinyi Péter: A magyar nyomdászat úttörői a XIX. században. Dombóvár, 1994.

Révész 2000.

Révész Emese: Történeti kép mint sajtóillusztráció 1850–1870. In: Történelem – Kép. Múlt és művészet kapcsolata Magyarországon. Kiállítási katalógus, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2000, 580–597.

Révész 2001.

Révész Emese: Képi elbeszélés és popularizálódás az 1850–1870 közötti sajtóban megjelent történeti képek példáján. Művészettörténeti Értesítő, 2001. 1–2. szám, 147–172.

Rózsa 1973.

Rózsa György: A Nádasdy-Mausoleum királyképei és a magyar uralkodóábrázolások tipológiája. In: Uő: Magyar történetábrázolás a 17. században. Akadémiai, Budapest, 1973, 13–80.

Rózsa 1995.

Rózsa György: Vízkelety Béla litografált királyképsorozata. Magyar Könyvszemle, 111, 1995/1, 97–100.

Sisa 2000.

Sisa József: Vajdahunyad várának 19. századi restaurálásáról. *Ars Hungarica* 2000/1. 97–108.

Szabad 2001.

Szabad György: Mi a teendő vereség esetén? In: A forradalom után. Vereség vagy győzelem? Szerk.: Cséve Anna. Petőfi Irodalmi Múzeum, 2001. 9–15.

Szana 1890.

Szana Tamás: A magyar művészet századunkban. Szépirodalmi, Budapest, 1890,

Szögi 1994

Szögi László: Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemlein, I. 1790-1850, Budapest-Szeged, 1994.

Szűcs 1985.

Szűcs Jenő: Történeti „eredet”-kérdések és nemzeti tudat. *Valóság*, 28, 1985/3, 31–49.

Szvoboda Dománszky 2007.

Szvoboda Dománszky Gabriella: A Pesti Műegylet története. A képzőművészeti nyilvánosság kezdetei a XIX. században Pest-Budán. Miskolc– Budapest, 2007.

Telesko 1996.

Telesko, Werner: Der Triumph- und Festzug im Historismus. In.: *Der Traum von Glück. Die Kunst des Historismus in Europa.* Szerk.: Hermann Fillitz, Werner Telesko. Kiállítási katalógus. Akademie der Bildenden Künste, Bécs, 1996, 291–296.

Tomsics 2007.

Tomsics Emőke: Fotográfia a hon oltárán. Jótékonyág és fotográfia az 1860-as években. Fotóművészet, 2007/4, 120–131.

Vizkelety 1865.

Vizkelety Imre: Vizkelety Béla. In: Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Évkönyve 1864. Pest, 1865, 117–120.

Zádor 1953.

Zádor Anna: Kiss Bálint. 1802-1868. A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve 1952. Budapest, 1953, 24–47.

RÖVIDÍTÉSEK

CSK=Családi Kör,

HKf=Hazánk és a Külföld,

KU=Képes Újság,

OT=Az Ország Tükré,

PHD= Pesti Hölgy-divatlap

VU = Vasárnapi Újság

EMESE RÉVÉSZ

THE CAREER MODEL OF A DRAUGHTSMAN OF HISTORY PICTURES: BÉLA VIZKELETY (1825–1864)

ABSTRACT

Most of the draughtsmen working for the press only looked on the periodicals as a source of income to eke out their living or as a stepping stone to an artistic career. The first “media contributor” named among Hungarian artists is usually János Jankó, who drifted into journalism mainly with his genre scenes and caricatures. But prior to him, there was already an oeuvre sucked up by the meteoric rise of mass culture: the name of Béla Vizkelety is nearly exclusively known by posterity thanks to the pictorial papers. The “sinking” of his oeuvre into oblivion is particularly odd because it largely comprised works belonging to the highly esteemed genre of history compositions. His research and sketches concerning historical national costumes were also tightly related to his history pictures. Though the Art Society catalogues reveal that he exhibited several oils, today not a single painting can safely be attributed to him. His works that survive are exclusively graphic prints, a fact that in retrospect fatally devalues his activity and ranges it with ephemeral, occasional arts. And this in spite of the fact that at the time of his early death in 1864 he was one of the best-known history painters in the country. In his obituary published in *Az Ország Tükré* Viktor Szokoly called the death of Vizkelety a grave loss of the awakening national painting, for his works “have spread in thousands of copies in the homeland so that there is hardly a village in this country where these pictures are not on display”. The paper analyzes Vizkelety’s career as a model of the interactions between the press and art.

emeseart@gmail.com